

2015-2016

Zelfstandig werken in het Daltononderwijs

Emmy Postma – 264660

Stenden Hogeschool, Leeuwarden

2015-2016

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Probleemanalyse	5
Het praktijkprobleem	5
Bronnen	6
Relevantie van het onderzoek	6
3. Theoretisch kader	8
3.1 De betekenis van 'zelfstandigheid'	8
Verzameling van andere theorieën:	8
Visie Dalton:	11
Visie basisschool X:	12
3.2 Vergroten van zelfstandigheid	13
3.3 Ontwikkelde materialen voor zelfstandigheid	15
Het takenbord/planbord:	15
Verkeerslicht:	16
Dalton-blokje:	16
Geluidsklokje:	17
Twee klokken:	17
4. Probleemstelling	18
Onderzoeksdoel	18
Onderzoeksvraag	18
Deelvragen	18
5. Onderzoeksaanpak	20
Onderzoeksgroep	20
Onderzoeksmethodiek	20
Koppeling theoretisch kader	21
Onderzoeksplanning	21
6. Resultaten	22
7. Conclusies, aanbevelingen en discussie	35
Onderzoeksvraag	35
Deelvragen	35
Conclusie	41
Aanbevelingen	42

Discussie	43
8. Samenvatting	44
Literatuurlijst	46
Bijlage 1	47
Inventarisatielijst.....	47

1. Inleiding

Mijn naam is Emmy Postma, vierdejaars pabo studente aan Stenden Hogeschool te Leeuwarden. Voor de afstudeerfase start ik een onderzoek op een basisschool in Leeuwarden.

Hieronder wordt beschreven wat het onderwerp van dit onderzoek is, wat daar de aanleiding voor was en wat de persoonlijke motivatie van de onderzoeker is om dit onderzoek te starten.

Onderwerp van het onderzoek

Het onderwerp van het onderzoek heeft alles te maken met het Daltononderwijs. Het onderzoek vindt namelijk plaats op een daltonschool. Het Daltononderwijs wordt gevormd door vijf kernwaarden: effectiviteit, zelfstandigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid, samenwerking en reflectie. Dit onderzoek richt zich op de kernwaarde 'zelfstandigheid'. Er wordt gekeken naar materialen die ontwikkeld zijn om de zelfstandigheid bij jonge kinderen te vergroten. Vervolgens wordt er gekeken naar de materialen die aanwezig zijn op de onderzoeksschool, basisschool X, en hoe deze materialen worden ingezet. Bestaan er materialen die de school nog niet heeft ontdekt, zouden deze middelen goed ingezet kunnen worden op de school? Hoe worden de bestaande materialen ingezet in de klassen? In dit onderzoek wordt er gezocht naar antwoorden op onder andere deze vragen.

Aanleiding

Het onderwerp van het onderzoek is ontstaan tijdens het volgen van de minor Dalton in Assen. Tijdens deze minor heb ik zicht gekregen op de kernwaarden van het daltononderwijs. De kernwaarde 'zelfstandigheid' kwam daarbij ook naar voren en trok mijn aandacht. Het onderwerp heb ik voorgesteld op de basisschool waar het onderzoek gaat plaats vinden: basisschool X in Leeuwarden. De 'expertgroep dalton', die op basisschool X wordt gevormd door leerkrachten en daltoncoördinatoren, kwam met een soortgelijk onderwerp. Het onderwerp komt dus ook vanuit de school zelf.

Persoonlijke motivatie

Zoals al benoemd is kwam het onderwerp voor dit onderzoek vanuit de keuzeminor Dalton. De onderwijsvisie en werkwijze vanuit Dalton spreekt mij erg aan, ik heb hier veel over geleerd tijdens de minor. Door een college over de kernwaarde 'zelfstandigheid' ben ik gaan nadenken over de uitvoering van deze kernwaarde in de praktijk, op basisschool X. Het trok mijn interesse om te gaan onderzoeken wat voor invulling basisschool X geeft aan deze kernwaarde, wat voor materialen zij hierbij gebruiken en op welke manieren deze worden ingezet.

Voor de school is het belangrijk om te weten of er nog andere materialen ontwikkeld zijn om zelfstandigheid bij kinderen te vergroten en om te kijken hoe elke leerkracht de aanwezige materialen inzet. Als elke leerkracht de materialen voor zelfstandigheidvergroting op dezelfde manier inzet, krijg je een doorgaande lijn in de basisschool.

2. Probleemanalyse

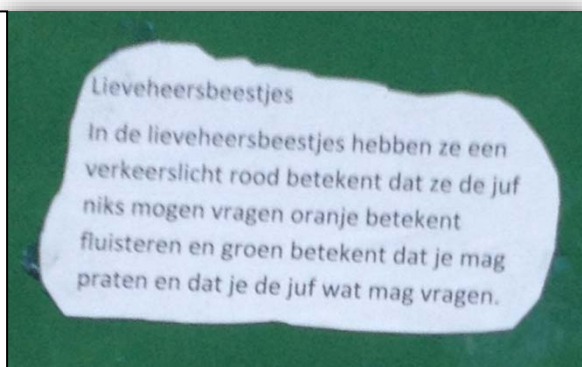
In dit hoofdstuk wordt het probleem op de basisschool geanalyseerd. Dit wordt gedaan door middel van de '5 keer W + H methode'. Er wordt beschreven wat het probleem is, wie er mee te maken heeft, waar en wanneer het zich voordoet, waarom het een probleem is en hoe het probleem is ontstaan. Het praktijkprobleem is gekoppeld aan een theoretische verkenning. De bronnen die gebruikt zijn om het praktijkprobleem te analyseren zijn beschreven en daarnaast wordt uitgelegd wat de relevantie van dit onderzoek is voor de beroepspraktijk. Kort wordt beschreven hoe en waarom het onderzoek is afgebakend.

Het praktijkprobleem

Op basisschool X worden in elke klas materialen gebruikt om de zelfstandigheid bij kinderen te vergroten. Bovenbouwkinderen van basisschool X hebben een poster gemaakt over de kernwaarde zelfstandigheid, waarbij kort wordt uitgelegd hoe hiermee in de school gewerkt wordt. Het volgende is te zien op de poster:

Hieruit blijkt dat deze kinderen het verkeerslicht niet goed begrijpen. Het verkeerslicht wordt nu omschreven als doel voor het geluidsniveau én de aan- of afwezigheid van de leerkracht (uitgestelde aandacht). De betekenis van het materiaal is dus niet op de juiste manier overgekomen op deze kinderen. Daarom is het belangrijk dat elke leerkracht het materiaal op dezelfde manier inzet, zodat elk kind dezelfde betekenis van het materiaal kent.

*Figuur 2:
tekstballon
poster
kernwaarde
zelfstandig-
heid.
basisschool
X, 2015.*

*Figuur 1: poster kernwaarde
zelfstandigheid, basisschool X,
2015.*

Het kan zijn dat niet alle groepen 1, 2 en 3 dezelfde materialen voor zelfstandigheidvergroting in de klas inzet. Dat betekent dat niet elke groep met dezelfde beginsituatie en ervaringen met de materialen voor zelfstandigheidvergroting naar een volgende, hogere groep gaat. Hierdoor kan er geen goede doorgaande lijn ontstaan wat betreft de kernwaarde zelfstandigheid vanuit de daltonvisie. Een doorgaande lijn met betrekking tot deze kernwaarde is onder andere belangrijk omdat kinderen in de huidige maatschappij, de '21st century', steeds meer zelfstandig moeten zijn om dingen te bereiken. Zelfstandigheid en zelfredzaamheid brengt probleemoplossend denken met zich mee, wat weer van pas kan komen in hun toekomst. Het onderwijs heeft namelijk als taak bij te dragen aan de persoonlijke ontwikkeling van kinderen. Daarbij is hun taak maatschappelijke en culturele vaardigheden over te dragen en hen toe te rusten voor deelname in onze samenleving (Ministerie van OCW, 2006, zoals beschreven in Berends & Wolthuis, 2014). De kernwaarde zelfstandigheid draagt daar aan bij, dit is namelijk ook een kerndoel in het basisonderwijs. In kerndoel 35 wordt gezegd dat

leerlingen zich redzaam moeten leren gedragen (Greven & Letschert, 2006, zoals beschreven in Berends & Wolthuis, 2014).

Het probleem kan op verschillende manieren ontstaan zijn. Enkele voorbeelden zijn: omdat elke leerkracht voor zijn eigen klas staat, een eigen manier van werken en leren heeft; leerkrachten niet bij elkaar in de klas kijken naar hoe anderen de materialen voor zelfstandigheidvergroting inzetten. De globale manier van het werken met deze materialen staat wel sinds kort beschreven in het daltondocument van basisschool X. Sinds het ontstaan van dit daltondocument is er meer gesproken in het team over de invulling van de kernwaarden, waaronder de zelfstandigheid. Elke leerkracht heeft zijn/haar werkwijze aan de hand van de kernwaarden met de expertgroep dalton gedeeld. De school is op dit moment veel bezig met het verder ontwikkelen van hun daltonvisie, wat dat betekent voor hun eigen school en hoe zij de kernwaarden willen vormgeven. In begin november 2015 heeft er een daltonvisitatie plaats gevonden door leden van de Nederlandse Dalton Vereniging (NDV).

Het onderzoek wordt uitgevoerd op basisschool X te Leeuwarden. Deze basisschool werkt volgens het Dalton principe. De groepen hebben gemiddeld 25 leerlingen.

Het schoolteam heeft met het probleem te maken, dit zijn 24 personen, inclusief de directeur en de intern begeleider. Ook de leerlingen op deze school hebben ermee te maken, zij komen in aanmerking met de materialen voor zelfstandigheidvergroting. In dit onderzoek is de onderbouw betrokken, dit zijn vier groepen 1/2 en twee groepen 3.

Elke dag wordt er gewerkt met de materialen voor zelfstandigheidvergroting, hierdoor doet het probleem zich elke dag voor. In de loop van een schooljaar kunnen deze materialen verder uitgebreid worden omdat de leerlingen ouder worden en steeds meer zelf aan kunnen. Het kan dus voorkomen dat een bepaald materiaal aan het begin van het schooljaar minder aanwezig is dan aan het eind van het schooljaar. De leerkrachten werken hier met de leerlingen naar toe.

Bronnen

Om dit praktijkprobleem te kunnen analyseren is er gebruik gemaakt van de theorie over de daltonkernwaarde zelfstandigheid, afkomstig van het boek: *Focus op Dalton* van Berends en Wolthuis (2014). Daarnaast hebben de colleges over deze kernwaarde geholpen om meer inzicht te krijgen in de werkwijzen die passen bij deze kernwaarde. Deze colleges werden gegeven door Hendriksen, onderwijskundige, pedagoog en Daltonopleider op Stenden Hogeschool te Assen.

De informatie over basisschool X is verkregen door de leerkrachten en daltoncoördinatoren uit de expertgroep dalton. Deze expertgroep bestaat uit '.....'. Daarnaast is er over het onderzoeksonderwerp gesproken met de directeur van de school. Voor de visie en werkwijzen met betrekking tot de dalton kernwaarden is het daltondocument en de schoolgids van basisschool X geraadpleegd.

Relevantie van het onderzoek

Voor de school is het van belang dat er onderzocht wordt welke materialen er allemaal ontwikkeld zijn om zelfstandigheid bij jonge kinderen (groep 1, 2 en 3) te vergroten omdat, zij misschien nog gebruik kunnen maken van andere effectieve materialen, waarvan zij niet af wisten. Ook is het belangrijk dat de school een doorgaande lijn kan ontwikkelen met betrekking tot de kernwaarde zelfstandigheid, dit komt ten goede van de kinderen. Als de materialen al vanaf de onderbouw op dezelfde manier worden ingezet, leren de kinderen allemaal dezelfde werkwijze van de materialen en kunnen zij in de hogere groepen steeds beter gebruik maken van deze materialen, die hun zelfstandigheid steeds meer vergroten naarmate zij ouder worden. Een bijkomend effect daarvan is dat wanneer leerkrachten allemaal dezelfde materialen gebruiken, zij niet elk jaar opnieuw hoeven te beginnen met de uitleg van afspraken en regels in de klas. Deze worden natuurlijk wel herhaald en ingeoefend, maar voor de leerlingen is dan al een groot deel duidelijk omdat ze het materiaal herkennen en weten hoe zij het

kunnen gebruiken en inzetten tijdens het zelfstandig werken. Hierdoor ontstaat er meer tijd voor het echte 'leren'.

Omdat basisschool X zelf ook aangaf onderzoek te gaan doen naar de kernwaarde zelfstandigheid, zijn er met de expertgroep dalton afspraken gemaakt. Dit onderzoek richt zich op de onderbouw: groep 1, 2 en 3. De expertgroep verdeelt zich over de midden- en bovenbouw zodat de hele school onderzocht wordt. Deze bouwen worden niet meegenomen in dit onderzoek. De resultaten van beide onderzoeken kunnen aan het eind samengevoegd worden. Tijdens het onderzoek zal er wel overleg plaats vinden tussen beide partijen. Het onderzoek richt zich op de onderbouw omdat ik in mijn opleiding gekozen heb voor de specialisatie onderbouw, dit onderzoek sluit daarbij aan. Daarnaast wordt het onderzoek hiermee afgebakend omdat deze basisschool een grote populatie leerlingen heeft. Van elk leerjaar zijn er meerdere klassen. Als dit onderzoek in de gehele basisschool zou plaatsvinden, zou dit te veel tijd in beslag nemen voor het afstudeeronderzoek.

3. Theoretisch kader

In het theoretisch kader wordt een heldere beschrijving gegeven van het literatuuronderzoek. Diverse bronnen zijn gebruikt om inzicht te krijgen in het onderzoeken van het praktijkprobleem. Het theoretisch kader legt de basis voor het beantwoorden van deelvragen en het ontwerpen van een onderzoeksinstrument.

Inleiding

Zelfstandig werken is in deze tijd, de 21st century, steeds belangrijker in het Nederlandse onderwijs. Zelfstandig werken bereidt leerlingen voor op het 'levenslang leren' dat centraal staat in onze kennismaatschappij (Oostdam, Peetsma & Blok, 2007). Zelfstandig en actief leren zorgt voor een betere kennisopslag en –transfer (Van der Hoeven, 2009). Simons en Zuylen (1995) geven aan dat er een lang leertraject nodig is om zelfstandig leren te bereiken. Leerkrachten moeten de kinderen 'leren leren'. Daarbij is de ontwikkeling van metacognitie noodzakelijk om voortdurend vernieuwing van kennis en vaardigheden te kunnen verwezenlijken in wisselende situaties (Oostdam, Peetsma & Blok, 2007).

3.1 De betekenis van 'zelfstandigheid'

Verzameling van andere theorieën:

Dekkers en Meijnen (2003) geven aan dat het ontwikkelen van zelfstandigheid een belangrijk maatschappelijk doel is van het Nederlandse onderwijs. Onder het begrip 'zelfstandig' wordt verstaan dat een leerling op zichzelf, los van anderen, een leerdoel kan bereiken. Maar om dat te kunnen, moeten kinderen leren leren. Dat betekent dat kinderen steeds bekwaamer worden in het zelfstandig en zelfverantwoordelijk leren en werken. Zelfstandig werken is een aanpak waarbij leerdoelen, leerstrategieën, feedback en beoordeling tijdens de basisschoolperiode in een toenemende mate door de leerling wordt bepaald. Dit onder begeleiding en sturing van een leerkracht (Van Hout-Wolters, Simons, & Volet, 2000).

In de wetenschappelijke literatuur wordt zelfstandigheid gezien als een doel van opvoeding en onderwijs (Berends & Wolthuis, 2014). In het onderwijs is zelfstandigheid een belangrijk organisatorisch principe voor individualisatie en differentiatie. Het is een didactisch principe om kinderen te laten leren.

Het begrip 'zelfstandigheid' kent veel verschillende omschrijvingen en kent meerdere synoniemen en verwante begrippen. Er wordt bijvoorbeeld soms verwezen naar een basisbehoefte van kinderen, de autonomie. Of er wordt verwezen naar het hebben van zelfvertrouwen, onafhankelijk en ongebonden zijn. Soms wordt er, zoals hierboven al beschreven is, verwezen naar een doel van opvoeding en onderwijs. Maar ook wordt er verwezen naar een manier van werken en leren waarbij vele begrippen gebruikt kunnen worden: zelfstandig werken, zelfstandig leren, zelfwerkzaamheid, zelfreflectie, zelfsturing en zelfregulatie. Duidelijk te zien is dat in elk begrip het woord 'zelf' gebruikt wordt. In de ontwikkelingspsychologie wordt dan ook beschreven dat zelfstandigheid ervoor zorgt dat kinderen het 'zelf', de 'eigen' identiteit leren ontdekken (Berends & Wolthuis, 2014). Vanuit deze beschrijving is het dan begrijpelijk dat autonomie gezien wordt als een natuurlijke basisbehoefte. Hoogleraar Luc Stevens noemt autonomie een psychologische basisbehoefte van het kind in het onderwijs. Stevens (2014) zegt dat autonomie verwijst naar het gevoel van onafhankelijk zijn: 'Kinderen willen het gevoel hebben dingen zelf te kunnen doen. Zelf te kunnen beslissen en keuzes maken. Dat kan alleen in een omgeving waarin de eigenheid van het kind gerespecteerd wordt. Een kind is er voor zichzelf, niet voor zijn ouders of de school. Kinderen hebben al jong de behoefte zich te onderscheiden, eigen keuzes te maken. Het pedagogische antwoord hierop is het bieden van veiligheid, ruimte, begeleiding en soms ondersteuning en het waarborgen van de verbondenheid met anderen. Stevens heeft het ook over de

'paradox van de afhankelijkheid'. Dat houdt in dat wanneer kinderen iets (nog) niet kunnen, de volwassenen gaan helpen. In plaats van de kinderen opvoeden en te onderwijzen tot zelfstandige mensen, wordt de autonomie van het kind steeds meer ingeperkt. Het werk van kinderen wordt meer gestructureerd, waardoor het kind nog afwachtender en onzelfstandiger wordt. Zo creëert een leerkracht onbedoeld een aangeleerde afhankelijkheid.

Brouwer (2010) omschrijft ook de visie van Stevens: We moeten respect hebben voor het kind als 'actor', we moeten ervan uitgaan dat het kind zijn eigen ontwikkeling moet realiseren. Het kind zelf moet het werk doen, ieder op zijn eigen, unieke manier. "*Beschouw het kind als van zichzelf*" (Stevens in Brouwers, 2010, p. 189). Leerkrachten moeten kinderen het gevoel geven dat ze invloed hebben op wat er op school gebeurt. De leerkracht moet kinderen in de gelegenheid stellen om hun eigen plannen en ideeën vorm te geven. De leerkracht zal de behoefte aan 'grip op de zaak' wat moeten loslaten. Jonge kinderen zullen zelf misschien niet veel te melden hebben over het zelfstandig werken, maar wel over de activiteiten die ze willen doen. Ook hebben ze misschien wel goede ideeën over regels in de klas. Leerkrachten die kinderen autonomie geven, gaan ervan uit dat kinderen samen tot betere afspraken komen en ideeën ontwikkelen dan wanneer zij dit alleen doen. Als kinderen autonomie krijgen, ontwikkelen zij meer competenties dan kinderen die alleen mogen doen wat de leerkracht bedacht heeft.

Vanuit het constructivisme komt naar voren dat leerlingen zelf moeten leren (Berends, 2003). Het leren is een activiteit van de leerlingen. Zij construeren als het ware hun eigen kennis. Dit betekent dat de nadruk gelegd moet worden op zelfsturing. Reformpedagoog Montessori kwam met de uitspraak: 'Leer mij het zelf te doen' (Brouwers, 2010). De leerkracht heeft voornamelijk een begeleidende en sturende rol en er wordt een groot beroep gedaan op de zelfstandigheid van kinderen. De omgeving van het kind moet ingericht zijn op zelfstandigheid, alles op een vaste plek en op kindelhoogte. Dit komt overeen met de visie van het daltononderwijs. Maar ook Langeveld heeft een soortgelijke gedachte. Hij vindt dat het in de opvoeding gaat om 'zelfverantwoordelijke zelfbepaling' (Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst, 2012). Kinderen moeten komen tot zelfsturing en zelfverantwoordelijk leren. Daarbij moeten zij leren hun eigen leerproces op een metacognitief niveau aan te sturen.

Metacognitie

In grote lijnen is men het eens dat er bij zelfgestuurd leren sprake is van een combinatie tussen cognitieve, metacognitieve en motivationele processen die de leerling inzet en reguleert om het leerdoel te bereiken (Berends & Wolthuis, 2014). Metacognitie is de mate waarin leerlingen op de hoogte zijn van en zich betrokken voelen bij hun eigen leren en denken. Omrod (2006) (zoals beschreven in Berends & Wolthuis, 2014) voegt daaraan toe dat het bij metacognitie ook gaat om de bewuste pogingen om gedrag aan te sturen om het leren te verbeteren.

Deze metacognitieve vaardigheden passen bij de fase van het formeel denken, volgens onderwijspsycholoog Piaget. Dit formele denken begint pas wanneer een kind ongeveer elf of twaalf jaar is (Brouwers, 2010). Dit sluit dus nog niet aan bij de ontwikkelingsfase waarin de kleuter zit.

Wat is zelfstandig werken?

Hendriksen, onderwijskundige, pedagoog en Daltonopleider op Stenden Hogeschool te Assen, omschrijft zelfstandig werken in het daltononderwijs als volgt (Hendriksen, 2015, p. 14 uit PowerPoint):

- ❖ *werken aan opdrachten zonder directe begeleiding van juf of meester*
- ❖ *op eigen niveau*
- ❖ *niet allemaal dezelfde taak*
- ❖ *leerstof hoeft geen link te hebben met de gegeven instructie*
- ❖ *werk kan over dagen verspreid worden*
- ❖ *niet een voor ieder gelijkgestelde tijd om eraan te werken*

Klassenmanagement

Volgens Klammer-Hoogma (2012) heeft zelfstandig werken drie onderwijskundige doelen:

- ❖ verwerven van kennis en vaardigheden
- ❖ oefenen van kennis en vaardigheden
- ❖ integratie van kennis en vaardigheden

Het belang van zelfstandig werken is volgens haar pedagogisch en een belangrijk onderdeel van klassenmanagement. Bij het zelfstandig werken worden kinderen eigenaar van hun eigen leerproces. De ontwikkeling van zelfstandigheid is een proces, dat al in de thuissituatie van het kind begint. Een kind krijgt steeds meer verantwoordelijkheid en autonomie en wordt steeds minder afhankelijk van de leerkracht. De leerkracht leert kinderen zelf initiatieven te nemen, keuzes te maken, te werken volgens een plan en zelf problemen op te lossen.

Zelfstandig werken is volgens Klammer-Hoogma wat anders dan 'alleen werken'. Zelfstandig werken betekent dat een kind voor een langere tijd kan werken zonder directe begeleiding van een leerkracht. Dat kan ook in samenwerken met meerdere leerlingen. In *Klassenmanagement* (2012) wordt met het bredere principe van zelfstandig werken bedoeld: "*Zelfstandig werken, vanuit innerlijke motivatie werk kiezen, waarbij zelfsturing (in tegenstelling tot leerkrachtgestuurd onderwijs) aan de orde is*" (p. 101).

Rol van de leerling bij zelfstandig werken

Klammer-Hoogma (2012) beschrijft in haar boek zes gewenste uitingen van leerlinggedrag bij het zelfstandig werken:

1. zelfstandige attitude en intrinsieke motivatie
2. kunnen omgaan met uitgestelde aandacht
3. inzicht hebben in eigen kunnen
4. elkaar helpen en samenwerken
5. zelf problemen kunnen oplossen
6. eigen werk plannen, controleren en registreren

Rol van de leerkracht bij zelfstandig werken

Bij het zelfstandig werken is de rol van de leerkracht erg belangrijk. De leerkracht is een rolmodel voor de leerlingen. Voor de leerkracht zijn er een aantal aandachtspunten bij het zelfstandig werken: een positieve houding (sensitief en responsief), gericht op feedback geven en vergroten van het zelfvertrouwen, hierbij stelt de leerkracht vragen en geeft voorbeeldgedrag om het zelfstandig leren denken en handelen te bevorderen; aandacht hebben voor de taakbeleving van een leerling en verklaringen toeschrijven aan het gedrag van de leerling (taakafstemming); de leerlingen leren hoe ze zelfstandig kunnen werken: verwachtingen benoemen, afspraken, lopen van rondes voorstellen, reflecteren en complimenten geven; weten dat zelfstandig werken een proces is en verwachtingen op dit vlak aanpassen aan verschillen tussen leerlingen; kinderen zoveel mogelijk eigen verantwoordelijkheid geven; zelfstandig werken regelmatig evalueren en leerlingen reflecteren op hun leerproces; goed observeren en het pedagogisch didactisch handelen afstemmen op het non-verbale en verbale gedrag van de leerling.

Observeren bij zelfstandig werken

Bij het zelfstandig werken is het ook belangrijk dat de leerkracht de kinderen observeert. Een leerkracht kan het volgende observeren: of de leerling een goede werkkeuze maakt (op of net boven zijn ontwikkelingsniveau); de werkhouding van de leerling (geconcentreerd, betrokken, snel afgeleid, onzeker, perfectionistisch, vluchtig, serieus e.d.) en of de leerling op een juiste manier met het materiaal omgaat (lesboek, puzzel e.d.); het werktempo van de leerling (snel, langzaam, oplopend); de taakbeleving van de leerling (kijken naar non-verbale gedrag bv. zenuwachtig, frustratie, teleurstelling, plezier); in hoeverre de leerling alleen of samen werkt; de kwaliteit van het werk (goed, nauwkeurig,

slordig, te vlug gemaakt, boven verwachting, onder het niveau) en het leereffect bij de leerling (is het toe aan een volgende stap of een stapje terug nemen).

Visie Dalton:

De grondlegster van het daltononderwijs is Helen Parkhurst. In haar visie op het onderwijs komt zelfstandigheid van het kind naar voren. Het geven van vrijheid en verantwoordelijkheid aan kinderen leidt volgens haar tot de ontwikkeling van zelfstandigheid. Daarom waren de basisprincipes voorheen ook: zelfstandigheid, samenwerken en vrijheid en verantwoordelijkheid (Berends, 2013). Deze drie pijlers van het daltononderwijs zijn later verder uitgebreid tot de vijf kernwaarden die we nu kennen. Dit is de omschrijving van de kernwaarde zelfstandigheid die de Nederlandse Dalton Vereniging (NDV) op haar site heeft staan (Dalton.nl):

"Experience is the best and indeed the only real teacher"

'Zelfstandig leren en werken op een daltonschool is actief leren en werken. Een leerling wil doelgericht werken aan een taak of opdracht en is in staat om tijdens dit leerproces hulp te zoeken indien noodzakelijk. Deze manier van werken stimuleert het probleemoplossend denken van leerlingen. Om later als volwassene goed te kunnen functioneren moet een leerling leren beoordelen welke beslissingen hij/zij moet nemen en wat de gevolgen daarvan zijn. De keuzevrijheid dwingt een leerlingen tot het nemen van zelfstandige beslissingen die voor hem effectief en verantwoord zijn.'

Er wordt naar gestreefd om kinderen onafhankelijk, redzaam en zelfwerkzaam te laten worden en om hen daarbij verantwoordelijkheid voor zichzelf en het eigen werk en leerresultaten te laten dragen.

Parkhurst beschrijft dat de essentie van haar Dalton Plan, de zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid van leerlingen is. Het onderwijs moet zo weinig mogelijk leraar gestuurd zijn en leerlingen moeten zo min mogelijk in hun werkzaamheid gestoord worden (Van der Ploeg, 2010, zoals beschreven in Berends & Wolthuis, 2014). Parkhurst gaf haar leerlingen interessante taken en liet deze in vrijheid zelfstandig uitvoeren. Als hieraan voldaan was, ging het leren daarna voor de meeste leerlingen als vanzelf.

Door kinderen verantwoordelijk te maken voor de uitvoering, leren zij zelfstandig de taak te begrijpen, de benodigde materialen te pakken, de taak te plannen, zich aan de taak te houden, maar ook het inschatten wanneer de hulp van anderen nodig is.

Daltoncompetentie leerkracht

"De leraar in het primaire daltononderwijs moet situaties creëren waarbij leerlingen leren omgaan met uitgestelde aandacht. Er wordt gewerkt met een teken van zelfstandig werken. De leraar hanteert planmatig de principes van het zelfstandig werken en leert leerlingen zelfverantwoordelijkheid te dragen" (Hendriksen, 2015, PowerPoint p. 18).

Situationele bepaaldheid van zelfstandigheid

Zelfstandigheid is situationeel bepaald. Zelfstandigheid vraagt namelijk andere kennis en vaardigheden van kinderen in groep 1 en 2 dan kinderen in groep 3. In groep 1 en 2 bepaalt de leerkracht veel, zoals doelen, leerlijnen, materialen en de werkwijze. In groep 3 betekent zelfstandigheid bijvoorbeeld weten waar je in het schrift moet beginnen, hoe de pen vastgehouden moet worden, hoe er tussen de lijnen geschreven moet worden en wanneer je goed moet opletten. Berends en Wolthuis (2014) vinden het vanwege die situationele bepaaldheid het volgende: *"Het is gewenst in teamverband in kaart te brengen wat zelfstandigheid van leerlingen in verschillende groepen vraagt en om zo de eerder verworven vaardigheden voor zelfstandig werken uit de groepen 1 en 2 niet 'uit te laten doven', maar te onderhouden en nieuw gevraagde werkwijzen uit de volgende groep systematisch te trainen"* (p. 122).

Visie basisschool X:

"Zelfstandige mensen. Het daltononderwijs wil kinderen vormen tot volwassenen die zelfstandig kunnen denken en handelen. Daarvoor is nodig dat kinderen en jongeren leren hoe je informatie vergaart, hoe je zaken op waarde kunt schatten en hoe je keuzes maakt. Daarin zal ieder mens verschillen, en daar houdt het daltononderwijs rekening mee" (schoolgids 2015-2016 van basisschool X).

Zelfstandigheid in de onderbouw

Zelfstandig werken

De kinderen kiezen iedere middag zelf hun werkplek. Zij kunnen zelf het materiaal pakken omdat de kasten open en toegankelijk zijn. Het materiaal leggen kinderen klaar op een werkplek, ze leggen hierbij hun naamkaartje. Dit is voor de inloop van de volgende dag. Deze inloop start om 8.20 uur. De kinderen gaan zelf naar hun gekozen taak. Ze ruimen daarbij eerst hun naamkaartje op en mogen dan aan het werk. Tijdens de inloop gaan kinderen zelfstandig of met een bovenbouwleerling aan het werk. Na ongeveer twintig minuten ruimen alle kinderen het gebruikte materiaal weer op in de kasten.

Nakijken

In groep 1/2 wordt er gewerkt met de methode Onderbouwd, dit is ontwikkelingsmateriaal op gebied van taal en rekenen. De kinderen kijken sommige taken zelf na bijvoorbeeld Piccolo of keer –om (er zijn meerdere ontwikkelings spellen waarbij dit mogelijk is). Dit nakijken kan door middel van plaatjes of puzzel. Is de puzzel goed, dan is het gelukt.

Planbord/plannen

In groep 1/2 plannen de kinderen taken op het planbord door middel van magneetjes onder de gekleurde taak te zetten (figuur 1). In groep 1 plannen ze twee taken en groep 2 plant vier taken. Dit doen ze voor twee weken. Als een kind zijn taak af heeft, wordt er een gekleurd magneetje bij zijn foto geplaatst. Voorbeeld: bij een blauwe taak wordt een blauw magneetje boven zijn foto geplaatst. Het planbord is een voorloper van de weektaak.

In groep 3 wordt ook gewerkt met een planbord (zie figuur 2). Ze plaatsen het magneetje achter hun naam. Ze werken nog niet met een schriftelijke dagtaak. Halverwege het schooljaar leren de kinderen met een dagtaak te werken. Het doel ligt dan meer bij het leren afkleuren van de taak.

Figuur 3: planbord groep 1/2.
Plannen onder een dag van de week.
Daltondocument basisschool X, p.20

Figuur 4: planbord groep 3.
'aftekenen' gemaakte taak onder het vak (taal, rekenen, schrijven, lezen).
Daltondocument basisschool X, p. 21

Dagkleuren

Vanaf groep 1/2 worden de kleuren aangegeven op de tijdwijzer van Schatkist. Deze dagkleuren staan ook op het planbord en worden in alle groepen op de school gebruikt, zie figuur 3 en 4.

Uitgestelde aandacht

In groep 1 leren de kinderen met uitgestelde aandacht om te gaan door middel van 'wel/niet thuis' kaartjes. Als juf met een kleine kring (groep 1) aan het werk is, gaat groep 2 zelfstandig en stil aan het werk. De juf staat dan op rood, ze gebruikt het 'niet thuis' kaartje. De kinderen mogen niet bij juf komen.

Figuur 5: dagen van de week uit Schatkist, groep 1/2. Dalton-document basisschool X, p. 23

Figuur 6: dagen van de week in groep 3. Dalton-document basisschool X p. 23

Tijdens het stil- of fluisterend werken wordt er gebruik gemaakt van het verkeerslicht. Het wordt gebruikt als hulpmiddel voor het geluidsniveau.

Staat het verkeerslicht op:

- ❖ rood: Je mag niet praten
- ❖ oranje: Je mag fluisteren in de groep
- ❖ geel: Je mag fluisteren in de klas
- ❖ groen: Je mag praten in de groep

(Daltondocument 2015-2020, basisschool X).

3.2 Vergroten van zelfstandigheid

Brouwers (2010), vindt vaardigheden op het gebied van zelfredzaamheid, vooral bij de jongste kinderen van belang. Zoals jezelf kunnen aankleden, verzorgen, zelfstandig pakken en opruimen van materialen etc.

"Als leerlingen vrijheid krijgen om zelfstandig te werken, te bewegen, zelf tijd in te delen, om met zachte stem met elkaar te overleggen en de leraar te raadplegen, dan worden leerlingen actiever, wordt hun betrokkenheid bij het werk groter, werken ze gemotiveerder en met meer plezier en verbeteren hun leerresultaten. Zo leidt het tot plezieriger en leerzamer onderwijs, niet alleen met het oog op de prestaties in vakken, maar ook ten aanzien van het zelfstandig leren omgaan met leertaken" (Berends & Wolthuis, 2014, p. 131).

Bruner was een voorstander van het zelfontdekkend leren (Berends & Wolthuis, 2014). De cognitieve ontwikkeling bij kinderen wordt volgens hem sterk gestimuleerd als zij niet door anderen geconstrueerde en gestructureerde kennis moeten verwerken, maar zelfontdekkend en actief met leerinhouden bezig kunnen zijn. Hierdoor leren kinderen zelfstandig te denken en problemen op te lossen. Als kinderen begrippen, regels, principes en oplossingsmethodes zelf ontdekken, onthouden zij dit beter door de grotere betrokkenheid en doordat de eigen leerstijl is ingezet. Deze manier van werken leidt tot meer intrinsieke motivatie en tot een positievere leerhouding. Het vergroot het zelf ontdekken, de transferwaarde van de verworven kennis en vaardigheden. De Amerikaanse psycholoog Ausubel (1918-2008) had grote kritiek op het idee van zelfontdekkend leren. Dit is hieronder te lezen in de discussie op de zelfstandigheid bij jonge kinderen.

Discussie op de zelfstandigheid bij jonge kinderen

Psycholoog Ausubel zegt dat het een mythe is dat kinderen zonder externe sturing zouden kunnen functioneren in het proces van zelfontdekkend leren en dat kinderen die sturing als hinderlijk zouden ervaren. Onderzoekresultaten bevestigen het standpunt van Ausubel: *"Veel leerlingen zijn niet of onvoldoende in staat om zelfstandig, zonder enige externe sturing, informatie te verwerken"* (Berends & Wolthuis, 2014, p. 123).

Het daltononderwijs geeft tegenargumenten op de hierboven genoemde kanttekening, hun betekenis van zelfstandig leren werken en leren is dat leerlingen vooral zelf actief aan de slag moeten gaan. Daarbij wil het niet zeggen dat de leerkracht een 'luie' houding aanneemt. De leerkracht geef instructie en begeleiding waar nodig. Het lesgeven op een daltonschool wordt beschreven als: leiden waar het moet en begeleiden waar het kan.

Jolles, een bekend hersenwetenschapper, stelde in 2006 dat mensen gemiddeld na hun twintigste pas 'hersentechnisch' toe zijn aan zelfsturing en zelfevaluatie. Leerlingen zijn tot en met het einde van het voortgezet onderwijs nog niet rijp voor zelfverantwoordelijk leren (Slob, 2006, zoals beschreven in Berends & Wolthuis, 2014). Het brein van de jeugd en adolescenten is nog volop in ontwikkeling, vooral het hersendeel dat een belangrijke rol speelt in de functies die nodig zijn bij planning en controle (Van der Ploeg, 2007e, zoals beschreven in Berends & Wolthuis, 2014). Dit hersendeel ontwikkelt zich relatief laat en dit deel is (uiteindelijk) verantwoordelijk voor de functies die voor zelfstandigheid van belang zijn (vooruitdenken, plannen, keuzes maken, prioriteiten stellen, zelfsturing, -evaluatie en -reflectie, emoties bewust voelen, opwellingen beheersen, invoelen wat anderen bedoelen en zin geven aan het bestaan). Desondanks vindt het daltononderwijs dat dit niet betekent dat je dan niks met zelfstandigheid moet doen voor deze leeftijd bereikt is. Zij vinden het niet nodig om de ontwikkeling af te wachten, maar juist belangrijk om zelfstandigheid te trainen en te oefenen. Het daltononderwijs vindt het nodig om er al vroeg mee te beginnen. In de onderbouw van het basisonderwijs gaat het dan om bijvoorbeeld het kunnen omgaan met uitgestelde aandacht en het leren van regels en routines die horen bij het zelfstandig werken. Leerlingen moeten daarnaast ook vroeg beginnen met hun eigen taak leren plannen en het eigen werk leren controleren en registreren. Bij het zelfstandig worden hoort ook het zelf kunnen oplossen van problemen, het om hulp vragen en het aanbieden van hulp aan anderen en anderen te kunnen helpen.

Ik-doelen zelfstandigheid

De Nederlandse Dalton Vereniging heeft een lijst opgesteld met daarin de doelen voor eind groep 2, 4, 6 en 8 (Berends & Wolthuis, 2014). Dit kunnen leerkrachten gebruiken om te controleren of zij de zelfstandigheid van kinderen voldoende stimuleren en daarnaast kan de leerkracht de leerlingen zelf observeren en controleren of zij de doelen voor zelfstandigheid behaald hebben. De ik-doelen voor eind groep 2 zijn als volgt:

Ik...	
❖ kan zelfstandig werken gedurende 15 minuten	❖ kan zelf benodigde spullen pakken
❖ kan zelfstandig spelen gedurende 30 minuten	❖ kan zelf de spullen weer schoonmaken en opruimen
❖ kan hulp vragen aan een maatje als juf niet beschikbaar is	❖ kan me zelfstandig aan- en uitkleden (gym)
❖ kan een werkblad aan de hand van een nakijkblad zelf nakijken	❖ kan zelfstandig naar het toilet
❖ kan in een week drie werkjes plannen	❖ kan omgaan met uitgestelde aandacht
❖ kan het gemaakte werk zelf aftekenen op de aftekenlijst	❖ maak een taakkeuze
	❖ kan zelfstandig op de gang werken
	❖ durf initiatieven te nemen
	❖ pak mijn eigen materiaal

(Berends & Wolthuis, 2014, p.135).

Omdat er geen doelen zijn voor 'eind groep 3' worden hieronder de ik-doelen beschreven voor eind groep 4. Groep 3 werkt dan uiteraard ook al aan het behalen van deze doelen. De verschillen in doelen van groep 1-2 en 3-4 kunnen met elkaar vergeleken worden. Ik-doelen voor eind groep 4:

Ik...	
❖ kan zelfstandig werken gedurende 20 minuten	❖ ken het gebruik van een <i>time timer</i>
❖ kan hulp vragen aan een tafelgroepje	❖ ken het stappenplan van uitgestelde aandacht
❖ weet wanneer de <i>vragenboog</i> gebruikt moet worden	❖ kan mijn eigen werk deels inplannen
❖ kan een dag-/halve weektaak plannen	❖ zorg dat mijn dagtaak af is
❖ kan op de dagtaak het gemaakte werk aftekenen	❖ kan geclusterde instructie aan
❖ kan op een registratieblad zien welk werk wel/niet af is	❖ kies mijn eigen werkplek, afhankelijk van de taak
❖ kan hulp vragen en geven (samen leren)	❖ ken het gebruik van materiaal
❖ kan 30 minuten geconcentreerd werken aan een taak	❖ kan werken in wisselende groepsgrootte
❖ ken het doel van de <i>vragenboog</i>	❖ kijk mijn eigen werk correct na
❖ probeer zelf een conflict op te lossen	❖ controleer het materiaal
	❖ lever mijn werk in
	❖ bedenk zelf onderwerp

(Berends & Wolthuis, 2014, p.135).

3.3 Ontwikkelde materialen voor zelfstandigheid

In hoofdstuk 5 van *Focus op Dalton* (Berends & Wolthuis, 2014) staan verschillende materialen beschreven die te gebruiken zijn voor het vergroten van de zelfstandigheid bij kinderen. Dit zijn materialen die te gebruiken zijn voor kinderen van groep 1 tot en met groep 8. In dit onderzoek wordt alleen gekeken naar bruikbaar materiaal voor groep 1, 2 en 3.

Het daltononderwijs kent behalve de (week)taak en het planbord verder geen 'officiële' hulpmiddelen, maar veel daltonscholen gebruiken wel veel van zulke middelen. Ruimte om in vrijheid zelfstandig te werken kan pas ontstaan als er regels en afspraken gelden in de klas, anders wordt het een chaos. Daarom kunnen hulpmiddelen in het klassenmanagement helpen, niet omdat dit bij daltononderwijs moet, maar omdat het de mogelijkheid creëert om leerlingen zelfstandig te laten werken. Vooral in de onderbouw wordt er uitgebreid gebruik gemaakt van de mogelijkheid om met behulp van pictogrammen leerlingen op afspraken voor zelfstandigheid te wijzen.

❖ Het takenbord/planbord:

Het planbord hoort bij een organisatievorm waarbij het accent ligt op het kiezen (Brouwers, 2010). Het bord biedt een overzicht van de keuzemogelijkheden. Een activiteit op het planbord wordt weergegeven door een kaartje in de vorm van een goed te herkennen afbeelding van de activiteit. Kinderen kunnen hun naamkaartje onder een activiteit plaatsen. Op het planbord wordt bij zo'n activiteit ook aangegeven hoeveel kinderen daarvoor kunnen kiezen. Meestal zijn dit twee of vier kinderen. De regels voor het aantal kinderen per hoek wordt op deze manier visueel gemaakt, dit schept duidelijkheid. Kinderen kunnen nu zelfstandig kiezen uit activiteiten zonder dat zij daarvoor de leerkracht nodig hebben. Ze zien zelf of er nog plek vrij is in een hoek of activiteit. Na het kiezen op het planbord kunnen kinderen zelfstandig aan de slag met de desbetreffende activiteit.

Een kanttekening bij het planbord is het volgende: als kinderen vanuit de kring in groepjes naar het planbord gestuurd worden door de leerkracht ontstaan er opstoppen en moeten kinderen wachten. Kinderen gaan aarzelen of wachten op elkaar om afspraken te maken. Brouwers (2010) vindt dat de planning niet vóór het planbord moet plaats vinden, maar tijdens de inloop of in de kring. Kinderen

hangen dan hun kaartje pas op wanneer ze weten wat ze willen gaan doen en met wie. Zo kan de leerkracht voorkomen dat kinderen alleen maar kiezen en niet echt plannen.

Waarom is dit materiaal geschikt voor zelfstandigheidvergroting?

Kiezen is volgens Brouwers (2010) niet hetzelfde als plannen maken. De denkontwikkeling (zich mentale voorstellingen vormen) wordt gestimuleerd bij het leren plannen maken. Bij kiezen hoeven kinderen vooraf geen voorstellingen te maken van hun handelingen of het resultaat. In het ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO) is het leren plannen maken ook belangrijk omdat het zelfsturing bevordert. Dit is volgens Vygotsky een belangrijk onderdeel van hoger mentaal functioneren. Dit planmatig leren handelen is een ontwikkelingsproces. Leerkrachten kunnen deze ontwikkeling bij kinderen stimuleren, maar dwingen hoort daar niet bij. Niet elk kind hoeft een plan te hebben voordat hij/zij aan het werk gaat. Een leerkracht helpt en ondersteunt de kinderen alleen in de richting van het zelfsturend handelen.

❖ Verkeerslicht:

Over het verkeerslicht als materiaal in de klas is in de literatuur niets gevonden. Dit materiaal wordt wel veel gebruikt op daltonscholen, maar ook in het reguliere basisonderwijs wordt het bijna in elke klas toegepast. In de meeste gevallen geeft het verkeerslicht het geluidsniveau aan wat op dat moment toegestaan is in de klas. Rood staat vaak voor stil, oranje staat voor fluisteren en groen staat voor je gewone praatstem. Een moment van het verkeerslicht op rood of oranje kan van pas komen wanneer de leerkracht bijvoorbeeld met een groepje leerlingen in het lokaal aan de slag wil. De rest van de groep moet dan stil zijn zodat het groepje zich met de leerkracht kan concentreren op hun activiteit. Ook tijdens het zelfstandig werken wordt het verkeerslicht vaak op rood en oranje gezet.

Er zijn hedendaags veel verschillende ontwerpen gemaakt van dit materiaal. Je hebt verkeerslichten in de klas hangen waarin lampjes zitten. Maar ook zijn er vele papieren verkeerslichten, zoals te zien is in figuur 5.

Figuur 7: het verkeerslicht. Te gebruiken voor het aangeven van het geluidsniveau in het lokaal.

<http://juf-christa.webnode.nl/klassenmanagement/>

❖ Dalton-blokje:

Dit houten blokje kent 3 verschillende symbolen (Berends & Wolthuis, 2014, p. 129):

1. een rode stip: 'Ik wil liever niet gestoord worden'
2. een groene stip: 'Als je hulp nodig hebt, dan wil ik je wel helpen'
3. een vraagteken: 'Ik heb een vraag voor de meester of juf'

Dit blokje (zie figuur 6) staat op de tafel waaraan het kind aan het werk is. Kinderen kunnen zonder te wachten op de leerkracht door met hun taken. Als zij hun blokje op het vraagteken hebben gezet, zal de leerkracht bij de volgende loopronde langs komen om te helpen. De leerling kan ondertussen bezig met andere taken die gedaan moeten worden, zoals verder gaan met een andere opgave van de taak of een ander vak.

Figuur 8: het 'dalton'-blokje. Te gebruiken bij uitgestelde aandacht.

http://www.vanbrienoordschool.nl/Home_oud/Groepen/TabId/36550/art/8142/waar-zijn-we-mee-bezig-in-groep-3a.aspx

Waarom is dit materiaal geschikt voor zelfstandigheidvergroting?

Kinderen leren om te gaan met uitgestelde aandacht. De leerling kan niet direct terecht bij de leerkracht en wordt gestimuleerd om andere oplossingen te bedenken zoals: nogmaals de opdracht goed doorlezen, een klasgenoot om hulp vragen, ondertussen met een andere opdracht aan de slag gaan totdat de leerkracht langs komt.

❖ Geluidsklokje:

In het groepsmanagement van de leerkracht gebruikt de leerkracht ideeën om de organisatie van het zelfstandig werken te vergemakkelijken. Afspraken over het geluidsniveau tijdens het (samen)werken kan bijvoorbeeld met een 'geluidsklokje' aangegeven worden. Voorbeelden van de geluidsniveaus zijn:

1. *het is helemaal stil*
2. *gebruik je fluisterstem; alleen je schoudermaatje mag je horen*
3. *je tafelgroepje mag je horen*
4. *de klas mag je horen*
5. *de hele school mag je horen.*

(Berends & Wolthuis, 2014, p. 136)

Figuur 9: Geluidsklok.
Berends & Wolthuisen,
Focus op Dalton, p. 136.

Waarom is dit materiaal geschikt voor zelfstandigheidvergroting?

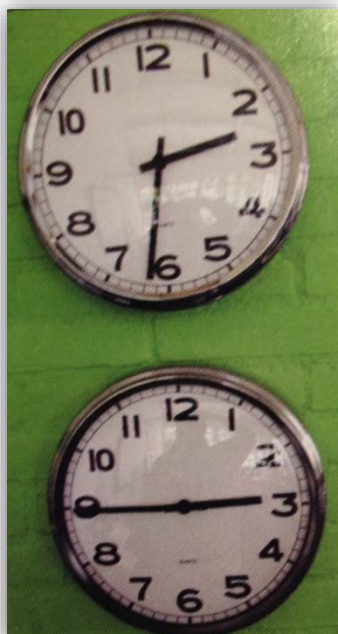
Door middel van dit geluidsklokje bepaalt de leerkracht hoe luid de leerlingen mogen praten en overleggen. Tijdens de stille- en fluistermomenten kunnen alle leerlingen in de klas geconcentreerd aan het werk zonder te veel afgeleid te worden van de ruis en prikkels om hen heen. Op de momenten van stilte moeten de leerlingen dus zelf een oplossing bedenken als zij er niet uitkomen en kunnen op dat moment niet bij een ander terecht (uitgestelde aandacht).

❖ Twee klokken:

Dit materiaal kan al ingezet worden vanaf de onderbouwgroepen. Op deze leeftijd kunnen kinderen nog niet klokkijken, maar ze zijn wel in staat om beelden – zoals de klokwijzers – met elkaar te vergelijken. In elk lokaal hangen twee klokken onder elkaar. De bovenste klok geeft de echte tijd aan, de onderste klok geeft de tijd aan wanneer een instructie start, er opgeruimd moet worden en dergelijke. De kinderen kunnen zien hoe de bovenste klok steeds dichterbij het beeld van de onderste klok komt. Op die manier krijgen ze een idee van hoeveel tijd ze nog hebben.

Waarom is dit materiaal geschikt voor zelfstandigheidvergroting?

Dit is een variant op de time-timer (op het digibord), maar het bijkomend effect van deze werkwijze is dat kinderen zien hoe een klok loopt, meer besef krijgen van een klok en het klokkijken, en het aanleren van klokkijken daardoor eenvoudiger wordt. Wanneer kinderen leren klokkijken, kunnen zij zelf de tijd in de gaten houden tijdens het zelfstandig werken (Hoeveel tijd heb ik nog om mijn werk af te maken?)

Figuur 10: twee klokken.
Berends & Wolthuisen,
Focus op Dalton, p. 140.

4. Probleemstelling

In de probleemstelling wordt het doel van het onderzoek en de onderzoeksvraag met deelvragen beschreven. Er wordt met een onderbouwing aangegeven wat het verwachte antwoord is op de onderzoeksvraag. Tot slot wordt beschreven hoe met de betrokkenen de probleemstelling is besproken.

Onderzoeksdoel

Aan het eind van dit onderzoek hebben de leerkrachten van basisschool X een beter beeld gekregen van de wijze waarop zij materiaal (kunnen) inzetten om de zelfstandigheid bij kinderen in groep 1, 2 en 3 te vergroten. Hierdoor zetten alle leerkrachten van de onderbouw deze materialen op dezelfde manier in, zodat er een doorgaande lijn kan ontstaan wat betreft de kernwaarde zelfstandigheid.

Onderzoeksvraag

Op welke manier kan daltonmateriaal de zelfstandigheid van kinderen in groep 1, 2 en 3 op basisschool X vergroten?

Deelvragen

1. Wat wordt er vanuit de literatuur verstaan onder 'zelfstandigheid'?
Wat zegt de literatuur over het vergroten van zelfstandigheid bij jonge kinderen?
2. Wat is de visie op de kernwaarde 'zelfstandigheid' vanuit de theorie van Dalton?
3. Wat is de visie op de kernwaarde 'zelfstandigheid' van basisschool X?
4. Welke materialen zijn er ontwikkeld die ingezet kunnen worden om de zelfstandigheid van jonge kinderen te vergroten?
5. Welke middelen voor het vergroten van zelfstandigheid bij kinderen zijn aanwezig in de groepen 1, 2 en 3 op basisschool X?
6. (Hoe) worden deze materialen ingezet in groep 1, 2 en 3?

Verwachte antwoord op onderzoeksvraag

Door het team een aantal samen gekozen materialen op dezelfde manier in de klas in te zetten, is er een begin voor het ontwikkelen van een doorgaande lijn. De materialen die ingezet worden moeten aansluiten bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van de kinderen. Dat betekent dat niet alle materialen voor zelfstandigheidvergroting al vanaf groep 1 ingezet hoeven te worden.

De materialen die in groep 1 en 2 geïntroduceerd worden, worden op dezelfde manier ingezet in de groep erna, groep 3. Voor de leerlingen is het gebruik van de materialen hetzelfde of wordt verder uitgebreid, maar de betekenis en het doel blijven gelijk (voorbeeld: verkeerslicht heeft als doel, het geluid in de klas bepalen en niet een ander doel zoals bijvoorbeeld de bereikbaarheid van de leerkracht).

Berends en Wolthuis (2014) vinden het vanwege situationele bepaaldheid het volgende: *"Het is gewenst in teamverband in kaart brengen wat zelfstandigheid van leerlingen in verschillende groepen vraagt en om zo de eerder verworven vaardigheden voor zelfstandig werken uit de groepen 1 en 2 niet 'uit te laten doven', maar te onderhouden en nieuw gevraagde werkwijzen uit de volgende groep systematisch te trainen"* (p. 122).

"De leraar in het primaire daltononderwijs moet situaties creëren waarbij leerlingen leren omgaan met uitgestelde aandacht. Er wordt gewerkt met een teken van zelfstandig werken. De leraar hanteert planmatig de principes van het zelfstandig werken en leert leerlingen zelfverantwoordelijkheid te dragen" (Hendriksen, 2015, PowerPoint p. 18).

Probleemstelling bespreken met betrokkenen

De probleemstelling van het onderzoek is besproken met de directeur van basisschool X. Daarnaast heeft er overleg plaats gevonden met de expertgroep dalton, die een soortgelijk onderzoek is gestart naar de kernwaarde zelfstandigheid binnen de school. Het hele schoolteam is op de hoogte gesteld van het onderzoek, de inhoud ervan inclusief de onderzoeksvraag, deelvragen, de onderzoeksmethode en de planning van het onderzoek.

5. Onderzoeksaanpak

In de onderzoeksaanpak worden de volgende zaken nauwkeurig beschreven: de betreffende onderzoeksgroep, de methode van dataverzameling, de ontwerpactiviteiten, de ethische kwesties ten aanzien van de onderzoeksmethode, het beoogde proces van dataverzameling en het tijdpad voor het onderzoek.

Onderzoeksgroep

Het onderzoek wordt uitgevoerd op een basisschool in Leeuwarden. Er zijn vier groepen 1/2 en twee groepen 3. Over deze groepen zijn negen leerkrachten verdeeld. Hieronder een overzicht vanuit de schoolgids waarin te zien is welke leerkrachten voor welke groepen staan.

Groep	Leerkrachten	Ma	Di	Wo	Do	Vr
(0, 1, 2)		X	X	X	X	X
(0, 1, 2)		X	X	X	X	X
(0, 1, 2)		X	X	X	X	X
(0,1,2)		X	X	X	X	X
(3)		X	X	X	X	X
(3)		X	X	X	X	X

Het onderzoek zal in samenwerking met de expertgroep dalton uitgevoerd worden. Dit onderzoek richt zich daarbij op de onderbouw, de expertgroep dalton richt zich op de midden- en bovenbouw. De keuze voor het beperken tot de onderbouw heeft te maken met de grootte van dit onderzoek. Er is te weinig tijd om dit onderzoek in de gehele basisschool uit te voeren. Daarom voert de expertgroep dalton hun onderzoek verder uit in de overgebleven groepen 4 tot en met 8.

Onderzoeksmethodiek

Om deelvragen 5 en 6 te kunnen beantwoorden is er een methode voor dataverzameling nodig. Bij dit onderzoek is een enquête passend. De enquête zal afgenomen worden onder de leerkrachten van groep 1, 2 en 3. Voordat de enquête afgenomen kan worden moet er eerst het aanwezige materiaal (nodig voor de zelfstandigheidvergroting van de kinderen) geïnventariseerd worden. In elke groep, in totaal zes, wordt genoteerd welke materialen er aanwezig zijn. Van deze materialen worden foto's gemaakt als bewijs. Deze inventarisatielijst vormt de basis voor de inhoud van de enquêtelijst. Er worden een aantal belangrijkste materialen gekozen die zelfstandigheid bij jonge kinderen vergroten. Over deze materialen worden vragen gesteld aan de leerkrachten door middel van de enquête. Deze vragenlijst zal open en gesloten vragen bevatten. De leerkrachten kunnen er zelf voor kiezen om deze enquête digitaal of schriftelijk in te vullen, de enquête mag anoniem ingevuld worden.

Ethische kwesties

Ten aanzien van deze onderzoeksmethode zijn de ethische kwesties niet van toepassing. Er wordt met de enquête namelijk niet gekeken naar leerkrachtgedrag. Daarnaast wordt de enquête anoniem ingevuld.

Koppeling theoretisch kader

De belangrijkste vondsten uit de literatuur die een relatie hebben met het onderzoeksinstrument zijn hieronder samengevat:

“De leraar in het primaire daltononderwijs moet situaties creëren waarbij leerlingen leren omgaan met uitgestelde aandacht. Er wordt gewerkt met een teken van zelfstandig werken. De leraar hanteert planmatig de principes van het zelfstandig werken en leert leerlingen zelfverantwoordelijkheid te dragen” (Hendriksen, 2015, p. 18).

Reformpedagoog Montessori kwam met de uitspraak: ‘Leer mij het zelf te doen’ (Brouwers, 2010). De leerkracht heeft voornamelijk een begeleidende en sturende rol en er wordt een groot beroep gedaan op de zelfstandigheid van kinderen. De omgeving van het kind moet ingericht zijn op zelfstandigheid, alles op een vaste plek en op kinderhoogte. Dit komt overeen met de visie van het daltononderwijs.

Klamer-Hoogma: Een kind krijgt steeds meer verantwoordelijkheid en autonomie en wordt steeds minder afhankelijk van de leerkracht. De leerkracht leert kinderen zelf initiatieven te nemen, keuzes te maken, te werken volgens een plan en zelf problemen op te lossen (Klamer-Hoogma, 2012). Kinderen leren deze dingen onder andere door gebruik te maken van materialen in de klas, zoals het verkeerslicht, taken/planbord, het zelfstandigwerken-blokje en dergelijke.

Brouwers (2010), vind vaardigheden op het gebied van zelfredzaamheid, vooral bij de jongste kinderen van belang. Zoals jezelf kunnen aankleden, verzorgen, zelfstandig pakken en opruimen van materialen etc.

“Als leerlingen vrijheid krijgen om zelfstandig te werken, te bewegen, zelf tijd in te delen, om met zachte stem met elkaar te overleggen en de leraar te raadplegen, dan worden leerlingen actiever, wordt hun betrokkenheid bij het werk groter, werken ze gemotiveerder en met meer plezier en verbeteren hun leerresultaten. Zo leidt het tot plezieriger en leerzamer onderwijs, niet alleen met het oog op de prestaties in vakken, maar ook ten aanzien van het zelfstandig leren omgaan met leertaken” (Berends & Wolthuis, 2014, p. 131). Hieruit blijkt dat de materialen als een taken/planbord of voor bijvoorbeeld het geluidsniveau in de klas, ingezet kan worden om aan te sluiten bij de visie van Parkhurst.

Onderzoeksplanning

Onderzoeksactiviteit	Wanneer	Waar	Wie	Tijdsduur
Inventarisatielijst maken van materialen voor zelfstandigheidvergroting. Foto's maken van elk materiaal in de klassen.	11 januari 14:15 – 16:15 uur	In de klassen van groep 1/2 en 3 (6 klassen). basisschool X, Leeuwarden	Leerkrachten van groep 1/2 en 3.	15 min. per klas: 2 uur
Enquête digitaal afnemen	12 januari	basisschool X, Leeuwarden	Leerkrachten van groep 1/2 en 3.	Een week om in te vullen: 19 januari inleveren
Enquête evalueren	19 januari	Stenden Hogeschool, Leeuwarden	Emmy Postma	5 uur
Conferentie: presentatie onderzoek (schoolminor)	23 juni <i>Exacte tijdstip volgt</i>	Stenden Hogeschool, Leeuwarden	Docenten Pabo, het team basisschool X.	20 min. presentatie, 15 min. verdediging presentatie

6. Resultaten

Hieronder zijn de resultaten van de afgenomen enquête verzameld. Een aantal resultaten zijn te zien in een cirkeldiagram of staafdiagram. Andere vragen waren open en dus zijn alle antwoorden van de respondenten onder elkaar gepresenteerd. De resultaten zijn in de volgende volgorde te lezen:

- ❖ Verkeerslicht
- ❖ Taken/planbord en/of takenbrief
- ❖ Kaartje samen/alleen werken
- ❖ Kaartje wel/niet thuis leerkracht

De resultaten van de enquête geeft het onderzoek antwoord op deelvraag 6. *(Hoe) worden deze materialen ingezet in groep 1, 2 en 3?*

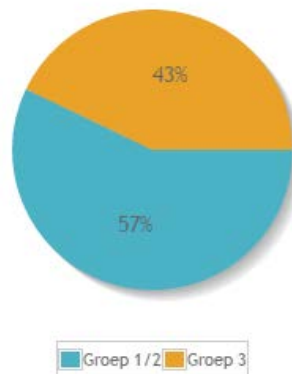
Het plan en de uitvoering van de dataverzameling

Er is weinig tot niet afgeweken van het plan voor de uitvoering van de dataverzameling. De enquête kon digitaal ingevuld worden. Maar omdat het programma niet anders werkte, heb ik de vragen over de vier materialen verdeeld over twee enquêtes. Helaas lukte het invullen niet bij alle respondenten, daarom heb ik hen de enquêtes schriftelijk laten invullen. De schriftelijke gegevens heb ik zelf digitaal ingevoerd, zodat het programma een valide uitkomst kon geven van de resultaten. Alle leerkrachten hebben de enquête ingevuld, alleen bij één afname hebben twee leerkrachten een enquête samen gemaakt. Dat betekent dat er over twee materialen antwoord is gekomen vanuit twee leerkrachten die samen één uitkomst gaven, daardoor mis ik één respondent bij het tellen van de resultaten.

De gegeven periode voor het invullen van de enquête was één tot twee weken. Dit proces heeft meer tijd gekost doordat resultaten later binnen kwamen. Hierdoor heeft het onderzoek wat vertraging opgelopen. Voor de uitslag van de resultaten zal dit geen gevolgen hebben.

Verkeerslicht

Statistieken voor vraag 1: Voor welke groep staat u? Dit is nodig om de vragen goed te kunnen analyseren.

Statistieken voor vraag 2 : Verkeerslicht: 1. Wat is volgens u het doel van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

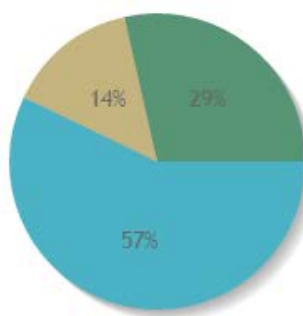
- Kinderen weten wanneer zij wel en niet mogen praten en met welk volume.
- Rood: stil werken Oranje: fluisteren Groen: normaal volume
- Het wenselijk volume van de stem aangeven
- Aangeven volume
- Ik gebruik dit niet in groep 3
- Dit materiaal wordt niet gebruikt in de klas
- Duidelijkheid naar kinderen of er stil gewerkt moet worden, gefluisterd mag worden of dat er overlegd mag worden. Dus het volume.

Statistieken voor vraag 3 : Verkeerslicht: 2. Wat is de manier van gebruiken van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

- Leerkracht geeft aan wat ze van de kinderen verwacht. Vaak hangt zij het kaartje zelf op. Soms opdracht aan de kinderen. Die dit dan graag doen.
- Doel: Tijdens de instructie van een klein groepje kleuters, moeten de andere kinderen fluisteren of stil zijn.
- Wanneer de werkles begint gaat het rode verkeerslicht op het bord. De kinderen werken stil. Na 15 minuten gaat het oranje verkeerslicht op het bord en mogen de kinderen fluisteren. Afhankelijk van de groep gaat na een tijdje het groene kaartje op het bord en mogen de kinderen op een normaal volume met elkaar praten.
- Hangt op ons daltonbord
- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- Wanneer het licht op rood staat, dan wil ik niemand horen. Wanneer het licht op oranje staat, dan mag je fluisterend overleggen. Wanneer het licht op groen staat, dan mag je gewoon praten.

Statistieken voor vraag 4: Verkeerslicht: 3. Wanneer en hoe vaak zet u het materiaal in?

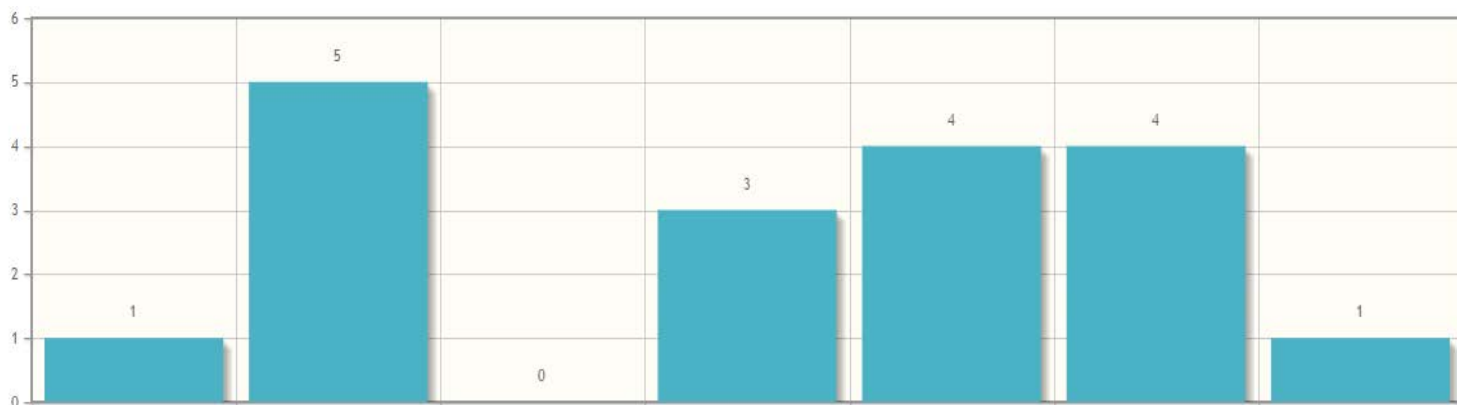

Elke dag, namelijk:keer Eens in de week, namelijk:keer Eens in de maand, namelijk:keer Eens in het jaar, namelijk:keer

Gegeven Toelichtingen

- 7 x Bij situatie wisselingen.
- één keer over dag (15 min.)
- Tijdens elke werkles, 1 keer per dag.
- dit wordt niet gebruikt in de klas (eens in het jaar aangeklikt)
- dit wordt niet gebruikt in de klas (eens in het jaar aangeklikt)
- soms

Statistieken voor vraag 5: Verkeerslicht: 4. Bij welke activiteit(en) zet u het materiaal in? (activiteit betekent alle handelingen die in de klas naar voren komen) Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

5.1	Ochtendkring	14.29%
5.2	Werkmomenten aan tafel	71.43%
5.3	Activiteiten kunstzinnige vorming (beeldende vorming, muziek, drama)	0.00%
5.4	Speelmomenten	42.86%
5.5	Keuzewerk/kiesactiviteiten	57.14%
5.6	Kleine kringactiviteiten	57.14%
5.7	Pauze/eetmomenten	14.29%

Andere antwoorden:

- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- Takentijd

Statistieken voor vraag 6 : Verkeerslicht: 5. Vindt u dat dit materiaal de zelfstandigheid van de kinderen in uw groep vergroot? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja, uiteindelijk wijzen de kinderen elkaar op hun verantwoordelijkheden.
- Ja, de kinderen die geen instructie krijgen, maar zelfstandig werken, moeten zelf of in overleg met anderen hun vraag oplossen. Zelfstandig werken wordt bevorderd.
- Ja, als hij op rood staat moeten ze soms zelf even uitzoeken hoe ze iets op kunnen lossen, omdat ze niet mogen praten.
- Ja omdat ze het zelf kunnen zien, zichtbaar
- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- Ja, ze weten zelf wat er van hun verwacht wordt.

Statistieken voor vraag 7 : Verkeerslicht: 6. Vindt u het materiaal passend bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van het kind? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja. 3 kleuren en drie mogelijke handelingen is overzichtelijk.
- Ja, het zijn abstracte vormen en de kleuren spreken de kinderen zeker aan (Verkeerslicht).
- Ja. Het is zichtbaar voor de kinderen, ze weten duidelijk wat er van ze verwacht wordt. De manier van toepassen verschilt per dag/groep. De ene dag is het onmogelijk om 15 minuten stil te werken, de andere dag lukt het wel. Het is aanpassen per dag.
- Ja, omdat het visueel is en met Pompom (aansluiten bij de leerlingen) en duidelijk
- toelichting: vanaf groep 4 in sommige groepen nu de geluidsmeter. Rood: stil, Oranje: fluisteren schoudermaatje (of groepje), Geel: fluisteren, Groen: hardop praten. Nu nog niet in gebruik maar wil dit misschien wel gaan doen
- n.v.t. (gr. 3 gebruikt dit materiaal niet)
- Ja, ze kunnen dit prima aan.

Taken/planbord en/of takenbrief

Statistieken voor vraag 8 : Taken/planbord en/of takenbrief: 1. Wat is volgens u het doel van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

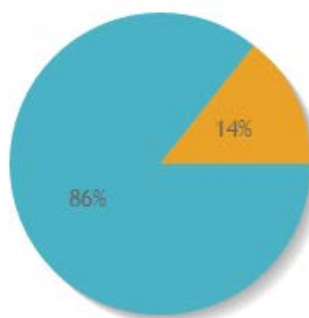
- Kinderen leren dat zij verantwoordelijk zijn voor hun eigen werk en keuzes. Voor de leerkracht registratie
- Ieder kind mag in een week zelf bepalen wanneer hij/zij de taak maakt. Dit laten ze zien op het planbord.
- De kinderen zelfregulerend aan het werk zetten; ze zien duidelijk met welk werk ze aan de slag kunnen en wie daar ook mee is, welke taken ze al hebben gemaakt en wanneer ze welke taak gaan maken.
- leren plannen, uitvoeren en registreren voor leerlingen
- Kinderen leren plannen van hun taken zelf een indeling maken. halverwege groep 3 gaat dit steeds beter
- Kinderen leren bij klaar zijn met hun werk, dat ze een mogelijkheid hebben om dit aan te geven
- Zelfstandigheid bevorderen. Takenbrief wordt pas gebruikt na de voorjaarsvakantie of soms meivakantie.

Statistieken voor vraag 9 : Taken/planbord en/of takenbrief: 2. Wat is de manier van gebruiken van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

- Kinderen plannen in welke taak zij wanneer maken en geven aan wanneer zij klaar zijn door magneet onder foto.
- Taken/planbord: de kinderen plannen hun taak in met de kleuren magneet van hun taak in de grafiek.
- De kinderen pakken hun naamsmagneetje en hangen dat onder de foto van het werk waarmee ze aan de slag willen. Op maandag plannen ze de taken voor de hele week in. Ze hangen dan de kleurmagneet van de taak op onder de juiste dag. Als de taak af is, verplaatsen ze deze kleurmagneet onder hun foto
- elke dag, kiezen ,per 2/3 weken plannen, taak klaar is registreren
- Begin> magneet achter taak als ie af is. (vrij klassikaal) halverwege groep 3 plannen takenbrief. zom kinderen hebben al een tijdje taakbrief voor lezen zodat zij zelf kunnen plannen wat ze welke dag doen
- magneetjes in de kleuren van de taak op planbord
- De kinderen weten wat ze moeten doen voor die dag, ze oefenen met het aftekenen van hun taken. Nu met magneetje.

Statistieken voor vraag 10 : Taken/planbord en/of takenbrief: 3. Wanneer en hoe vaak zet u het materiaal in?

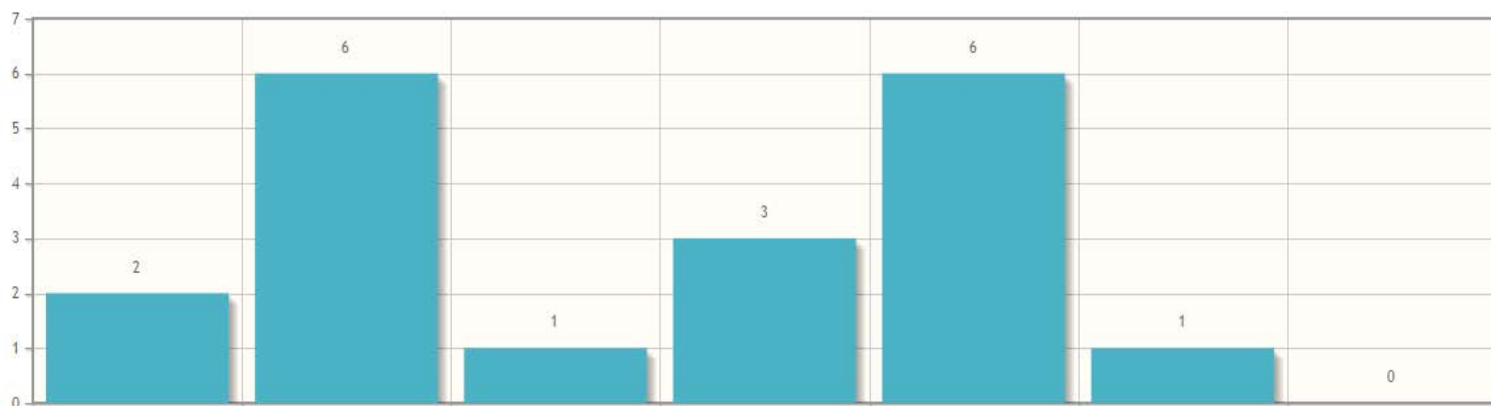

Elke dag, namelijk:.....keer Eens in de week, namelijk:.....keer Eens in de maand, namelijk:.....keer Eens in het jaar, namelijk:.....keer

Gegeven Toelichtingen

- Met name bij de werkles.
- 1 keer tijdens de werkles. Groep 1 mag vaker van het bord kiezen, groep 2: 1 keer en daarna uit de kast.
- 1

Statistieken voor vraag 11 : Taken/planbord en/of takenbrief: 4. Bij welke activiteit(en) zet u het materiaal in? (activiteit betekent alle handelingen die in de klas naar voren komen) Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

11.1	Ochtendkring	28.57%
11.2	Werkmomenten aan tafel	85.71%
11.3	Activiteiten kunstzinnige vorming (beeldende vorming, muziek, drama)	14.29%
11.4	Speelmomenten	42.86%
11.5	Keuzewerk/kiesactiviteiten	85.71%
11.6	Kleine kring activiteiten	14.29%
11.7	Pauze/eetmomenten	0.00%

Andere antwoorden

- leestaak tijdens de leesles en takentijd
- Takentijd

Statistieken voor vraag 12 : Taken/planbord en/of takenbrief: 5. Vindt u dat dit materiaal de zelfstandigheid van de kinderen in uw groep vergroot? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja. Al is het met name voor de kleintjes soms lastig.
- Ja, De kinderen leren zichzelf te redden en na te denken over wat ze moeten doen.
- Ja, het is heel inzichtelijk wat ze kunnen doen en wat niet!
- Ja
- Ja, omdat taakbrief + leestaak eerste helft vrij klassikaal
- Ze vergeten het nog wel eens, maar als je het zegt dan doen ze het wel, dus helemaal zelfstandig is nog wel moeilijk
- Nee, ik zie dit materiaal alleen als voorbereiding naar groep 4. Met de magneetjes werkt ook prima in groep 3.

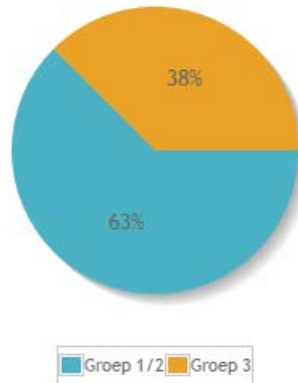
Statistieken voor vraag 13 : Taken/planbord en/of takenbrief: 6. Vindt u het materiaal passend bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van het kind? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja hoor. Inplannen wordt opgebouwd. Aanleren moet je in investeren, maar lang profijt van.
- Ja.
- Ja, alles is duidelijk met foto's, ze herkennen hun eigen naam en reguleren alles zelf.
- geen antwoord
- Ja
- Ja, het is duidelijk
- Nee, omdat het steeds erg veel tijd kost om het uit te leggen en te controleren.

Kaartje 'samen/alleen werken'

Statistieken voor vraag 1: Voor welke groep staat u? Dit is nodig om de vragen goed te kunnen analyseren.

Statistieken voor vraag 2 : Kaartje 'samen/alleen werken': 1. Wat is volgens u het doel van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

- Kids weten of ze dingen zelfstandig op mogen lossen of hulp aan elkaar mogen vragen.
- Inzichtelijk maken wanneer de kinderen zelfstandig of alleen aan het werk gaan.
- De kinderen weten precies waar ze aan toe zijn met dit kaartje
- aangeven hoe de leerlingen werken
- De kinderen visueel kunnen zien of ze alleen of samen kunnen werken
- De kinderen erop te wijzen dat sommige opdrachten samen of alleen gedaan moeten worden, bijvoorbeeld toetsen. maar er kunnen vragen uit de methode zijn die je samen moet oplossen. (veilig leren lezen of wereld in getallen)
- Om structuur aan te brengen. Stimuleren van dat wat je zelf kunt doen, maar ook wat je samen kunt delen. Het onder woorden brengen van gedachten tijdens het samenwerken.
- Zelfstandigheid bevorderen. Mag ik overleggen of moet ik alles zelfstandig doen? Dit kaartje geeft bij ons aan of er individueel gewerkt moet worden, of dat er samen gewerkt mag worden.

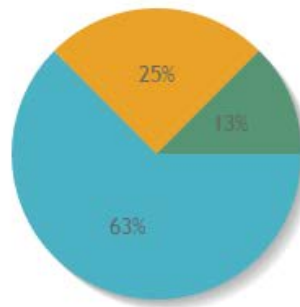
Statistieken voor vraag 3 : Kaartje 'samen/alleen werken': 2. Wat is de manier van gebruiken van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

- Door een van de kanten op te hangen weten de kids of ze alleen dan wel samen mogen werken.
- Het kaartje hangt op samen wanneer de kinderen samen mogen werken. Als de kinderen zelfstandig moeten werken hangt hij op alleen.
- Wanneer we met een kleine kring werken, werken de andere kinderen alleen in stilte
- Hangt op ons bord
- Tijdens instructie wel/net thuis bordje alleen werken> stil of heel zacht iets vragen een je schoudermaatje
- Kaartjes planbord, worden gedraaid naar gelang de bedoeling is.
- Tijdens de werkles en soms ook bij de inloop.
- Wanneer de kinderen klaar zijn met hun werk en uit de kast mogen kiezen, dan mogen ze bijvoorbeeld vier op een rij kiezen, wanneer het kaartje op samen staat, maar dit mogen ze niet spelen wanneer het kaartje op alleen werken staat. Wanneer de kinderen mogen overleggen, dan hangt het kaartje op samen. Wanneer er niet gepraat mag worden en het stil moet zijn (bv. bij een toetsing veilig

en vlot), dan hangt het kaartje op alleen.

Statistieken voor vraag 4 : Kaartje 'samen/alleen werken': 3. Wanneer en hoe vaak zet u het materiaal in?

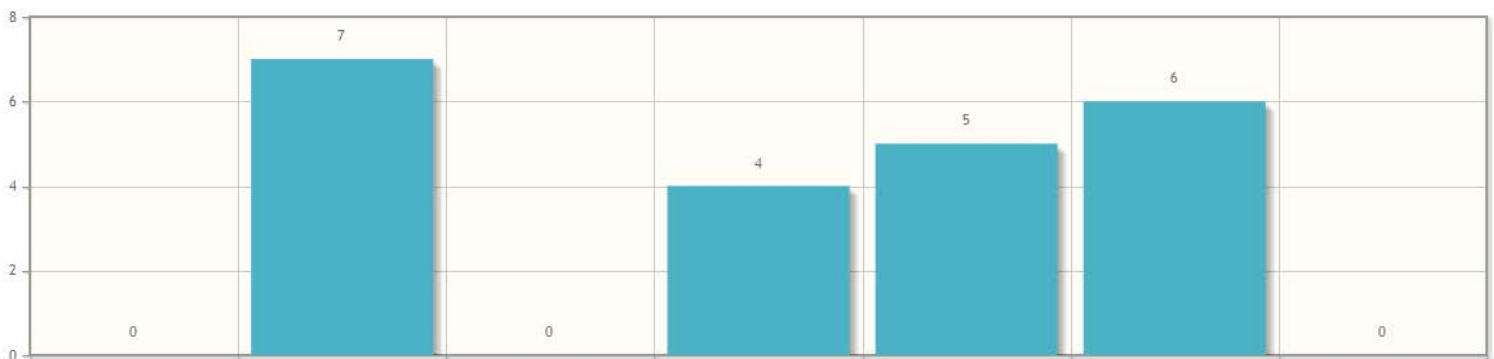

Elke dag, namelijk:.....keer Eens in de week, namelijk:.....keer Eens in de maand, namelijk:.....keer Eens in het jaar, namelijk:.....keer

Gegeven Toelichtingen

- Vergeet dit kaartje vaak.
- Niet zo vaak, omdat de kinderen over het algemeen altijd samen mogen werken. Behalve tijdens het maken van een werkblad als ik wil kijken hoever ze al zijn. Eigenlijk gebruik ik dit kaartje nauwelijks.
- Meestal werken de kinderen zonder gebruik van het kaartje ze weten wat er gebeurt bij een kleine kring (mieren)
- 3
- 6
- 2
- 2

Statistieken voor vraag 5 : Kaartje 'samen/alleen werken': 4. Bij welke activiteit(en) zet u het materiaal in? (activiteit betekent alle handelingen die in de klas naar voren komen). Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

5.1	Ochtendkring	0.00%
5.2	Werkmomenten aan tafel	87.50%
5.3	Activiteiten kunstzinnige vorming (beeldende vorming, muziek, drama)	0.00%
5.4	Speelmomenten	50.00%
5.5	Keuzewerk/kiesactiviteiten	62.50%
5.6	Kleine kringactiviteiten	75.00%
5.7	Pauze/eetmomenten	0.00%

Andere antwoorden:

- Bij toetsen veilig/vlot
- Tijdens het stillezen en bij toetsing.

Statistieken voor vraag 6 : Kaartje 'samen/alleen werken': 5. Vindt u dat dit materiaal de zelfstandigheid van de kinderen in uw groep vergroot? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Nee. Gebruik hem te weinig.
- Ja. Doordat ze, wanneer het kaartje op alleen staat, zelf een probleem of taak op moeten lossen en zelf logisch moeten nadenken over de volgende stap.
- Niet echt kleuters weten vaak heel goed welke afspraken er gelden in de groep
- Ja omdat ze het zelf kunnen zien , zichtbaar
- Ja, voor kinderen is dit heel duidelijk
- Ja, je hoopt dat ze bij alleen werken, verder gaan als ze een opdracht niet weten.
- Het structureren van het primair reageren. Zelfstandig oplossen of juist verplicht samen werken, bespreken etc.
- Ja, omdat het sturend werkt. De kinderen weten waar ze aan toe zijn en wat er van hun wordt verwacht. Ze hoeven nu niet meer te vragen of ze een spelletje samen mogen doen ja of nee.

Statistieken voor vraag 7 : Kaartje 'samen/alleen werken': 6. Vindt u het materiaal passend bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van het kind? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja, plaatje + kleur is tastbaar.
- Niet in alle gevallen. De kleuters werken meestal samen in mijn groep.
- Past er wel bij maar is niet echt nodig. We werken hiermee vanwege de doorgaande lijn binnen de school
- Ja omdat het visueel is, en met Pompom (aansluiten bij de leerlingen) en duidelijk
- Ja, voor kinderen is dit duidelijk
- Ja, groep 3 kinderen kunnen al goed zelfstandig werken en ook in groepjes.
- Ja, maar met mate. Het moet niet de spontaniteit belemmeren op deze leeftijd. Ook weer kindafhankelijk.
- Ja, het roept geen vragen op. Ze kunnen dit prima aan.

Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht'

Statistieken voor vraag 8 : Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht': 1. Wat is volgens u het doel van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

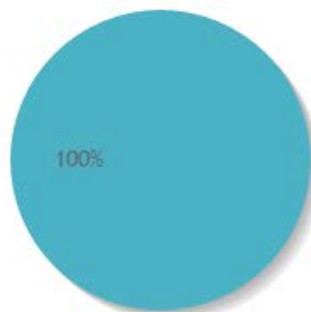
- Kids weten of ze mij iets mogen komen vragen of niet.
- De kinderen duidelijk maken wanneer je beschikbaar bent voor vragen en wanneer niet.
- Aan de kinderen laten zien wanneer je wel of niet gestoord kunt worden.
- Aangeven of ze je wel of niet mogen storen dus kunnen vragen
- Dat kinderen visueel zien dat je iets kunt vragen aan de leerkracht of niet
- Dat kinderen weten dat juf er niet altijd is en dat ze zelf een oplossing moeten vinden wanneer ze een vraag hebben.
- Kinderen te stimuleren om zelfstandig na te denken, voordat ze iets vragen. Dus zelfstandigheid bevorderen.
- Zelfstandigheid en uitgestelde aandacht.

Statistieken voor vraag 9 : Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht': 2. Wat is de manier van gebruiken van het materiaal?

Deze antwoorden werden gegeven:

- Er zijn momenten dat je met individuen of groepjes wilt werken. Het is dan niet handig als je hierbij steeds gestoord wordt. Door niet thuis op te hangen weten de kids dat ze niet bij mij mogen komen en dus een andere oplossing voor hun probleem moeten zoeken.
- Wanneer de kinderen aan het werk zijn hangt het kaartje op wel/niet thuis. Als je niet thuis bent, ben je bezig met het begeleiden van een groepje kinderen en mogen de kinderen je dus niet storen. Als je wel thuis bent mogen de kinderen wel bij je komen voor vragen.
- Wanneer je niet gestoord wilt worden wordt het bewuste kaartje opgehangen
- Hangt op ons bord
- Extra instructie aan instructietafel. kaartje op rood niet thuis
- Bord met wel niet kaartjes
- Tijdens de werkles, wanneer ik met een groepje werk en niet gestoord wil worden.
- Niet thuis = juf niet storen.

Statistieken voor vraag 10 : Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht': 3. Wanneer en hoe vaak zet u het materiaal in?

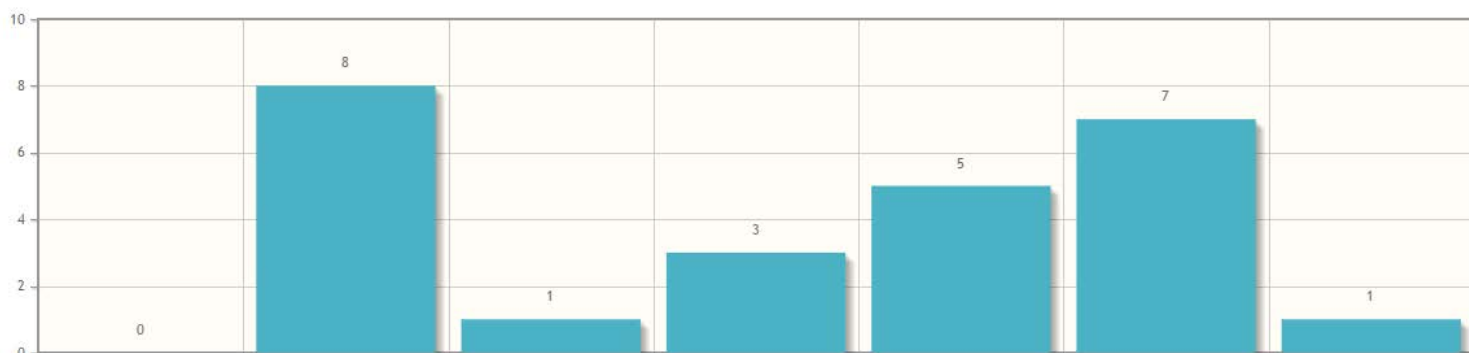

Elke dag, namelijk:.....keer Eens in de week, namelijk:.....keer Eens in de maand, namelijk:.....keer Eens in het jaar, namelijk:.....keer

Gegeven Toelichtingen

- 3 keer.
- Bij de werkles elke dag 1 keer
- Ik gebruik dit kaartje niet vaak. We hebben dit in de groep vanwege de doorgaande lijn, mijn groep werkt met de naamkaartjes (mieren)
- +/- 4
- 2/3
- 1
- 2

Statistieken voor vraag 11 : Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht': 4. Bij welke activiteit(en) zet u het materiaal in? (activiteit betekent alle handelingen die in de klas naar voren komen). Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

11.1	Ochtendkring	0.00%
11.2	Werkmomenten aan tafel	100.00%
11.3	Activiteiten kunstzinnige vorming (beeldende vorming, muziek, drama)	12.50%
11.4	Speelmomenten	37.50%
11.5	Keuzewerk/kiesactiviteiten	62.50%
11.6	Kleine kring activiteiten	87.50%
11.7	Pauze/eetmomenten	12.50%

Andere antwoorden:

- Wanneer de leerkracht toetst individueel met een leerling
- Pauze/eetmomenten: zou ook kunnen, maar stil eten lukt zo ook goed.
- Takentijd en leesmomenten met aanpak 1.

Statistieken voor vraag 12 : Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht': 5. Vindt u dat dit materiaal de zelfstandigheid van de kinderen in uw groep vergroot? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja. Soms is wijzen naar het kaartje genoeg.
- Ja, de kinderen leren zelf naar een oplossing voor een probleem te zoeken en leren omgaan met uitgestelde aandacht.
- Ja dat wel met name wanneer ze werken met de naamkaartjes (vooral groep2)
- omdat ze het zelf kunnen zien , zichtbaar
- Ja, is voor kinderen heel duidelijk. zij kunnen ook goed zelfstandig werken zonder hulp van de leerkracht
- Ja, ze moeten leren zelf een oplossing te vinden

- Ja, de kinderen worden gedwongen om eerst zelf na te denken, of naar een ander kind kunnen gaan. Ik kan mezelf beter richten op een klein groepje kinderen.
- Ja, omdat ze elkaar dan vragen moeten stellen.

Statistieken voor vraag 13 : Kaartje 'wel/niet thuis leerkracht': 6. Vindt u het materiaal passend bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van het kind? Ja / nee, licht uw antwoord toe.

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja. Zolang ze maar niet heel lang zonder begeleiding hoeven
- Ja. Kinderen op deze leeftijd willen vaak alles nu meteen. Het is goed om ze te leren wachten op hun beurt. Dat kunnen ze op deze leeftijd heel goed leren.
- Ja kleuters worden zo zelfstandig gemaakt
- Ja omdat het visueel is, en met Pompom (aansluiten bij de leerlingen) en duidelijk
- ja, is duidelijk visueel
- Ja
- Ja, maar je moet het niet te veel gebruiken. De leeftijd van het kind en het individu op zich moet je altijd in de gaten houden. Enthousiasme moet niet de kop ingedrukt worden. Wanneer er aller jongste kleuters in de klas bijkomen, met je je soepel opstellen.
- Ja, omdat het prima gaat zonder uitleg!

Statistieken voor vraag 14 : Mist u nog andere middelen in uw klas om de zelfstandigheid van kinderen te bevorderen? Ja / nee Zo ja, welke en waarom?

Deze antwoorden werden gegeven:

- Ja, meerdere zelfcorrigerende materialen. Kinderen kunnen elkaar makkelijker controleren en helpen.
- Nee, het digibord biedt leuke tools om dit te bevorderen.
- Nee bovenstaande werkt goed
- Ja posters met bijvoorbeeld vormen van samenwerken
- Ja, materialen keuzekast weinig
- Nee
- Nee. Ik moet namelijk eerst in rust weer met de groep gaan werken en ik kan daar nu geen andere uitspraak over doen.
- Nee.

7. Conclusies, aanbevelingen en discussie

In deze conclusie wordt er antwoord gegeven op de hoofd- en deelvragen.

Onderzoeksvraag

Op welke manier kan daltonmateriaal de zelfstandigheid van kinderen in groep 1, 2 en 3 op basisschool X vergroten?

Analyseresultaten:

- ❖ Door het materiaal visueel duidelijk te maken voor kinderen.
- ❖ Door het materiaal aan te laten sluiten bij de kinderen, bijvoorbeeld door PomPom er visueel bij te betrekken.
- ❖ Het materiaal door middel van zijn afbeelding en kleur tastbaar voor kinderen te maken.
- ❖ Door het op een vaste plek te plaatsen (of op te hangen) zodat kinderen weten waar te moeten kijken om te checken of ze bijvoorbeeld de leerkracht mogen storen.
- ❖ Door de drie kleuren en de drie mogelijke handelingen wordt het overzichtelijk gemaakt voor kinderen (verkeerslicht).
- ❖ Door de abstracte vormen en kleuren die kinderen aanspreken (verkeerslicht).
- ❖ Door het zichtbaar te maken voor kinderen weten ze duidelijk wat er van ze verwacht wordt.
- ❖ Door het duidelijk te maken met foto's en naamkaartjes, dit herkennen ze. Hierdoor is het inzichtelijk voor kinderen wat ze kunnen doen en wat niet.
- ❖ Door de aanwezige materialen consequent in te zetten.
- ❖ Alle leerkrachten hebben met elk materiaal hetzelfde doel voor ogen en zetten het materiaal op dezelfde manier in.
- ❖ Door in groep 3 de 'hand van vijf' en het verkeerslicht in te zetten.
- ❖ Berends en Wolthuis (2014) vinden het vanwege die situationele bepaaldheid van zelfstandigheid het volgende: *"Het is gewenst in teamverband in kaart te brengen wat zelfstandigheid van leerlingen in verschillende groepen vraagt en om zo de eerder verworven vaardigheden voor zelfstandig werken uit de groepen 1 en 2 niet 'uit te laten doven', maar te onderhouden en nieuw gevraagde werkwijzen uit de volgende groep systematisch te trainen"* (p. 122). Of te wel: materialen die in groep 1/2 aangeboden worden, ook inzetten in de groep erna, groep 3. Zoals het verkeerslicht en de manier van werken met het inplannen van taken.

Deelvragen

1. Wat wordt er vanuit de literatuur verstaan onder 'zelfstandigheid'?

Wat zegt de literatuur over het vergroten van zelfstandigheid bij jonge kinderen?

Het antwoord op deze deelvraag staat beschreven in het *Theoretisch kader*, pagina 7 t/m 9. Hieronder volgt een korte samenvatting van de belangrijkste punten.

Het begrip 'zelfstandigheid' kent veel verschillende omschrijvingen en kent meerdere synoniemen en verwante begrippen. Er wordt bijvoorbeeld soms verwezen naar een basisbehoefte van kinderen, de autonomie. Of er wordt verwezen naar het hebben van zelfvertrouwen, onafhankelijk en ongebonden zijn. Soms wordt er verwezen naar een doel van opvoeding en onderwijs. Maar ook wordt er verwezen naar een manier van werken en leren waarbij vele begrippen gebruikt kunnen worden: zelfstandig werken, zelfstandig leren, zelfwerkzaamheid, zelfreflectie, zelfsturing en zelfregulatie. Duidelijk te zien is dat in elk begrip het woord 'zelf' gebruikt wordt. In de ontwikkelingspsychologie wordt dan ook beschreven dat zelfstandigheid ervoor zorgt dat kinderen het 'zelf', de 'eigen' identiteit leren ontdekken (Berends & Wolthuis, 2014).

Onder het begrip 'zelfstandig' wordt verstaan dat een leerling op zichzelf, los van anderen, een leerdoel kan bereiken. Maar om dat te kunnen, moeten kinderen leren leren. Dat betekent dat

kinderen steeds bekwaamer worden in het zelfstandig en zelfverantwoordelijk leren en werken. Zelfstandig werken is een aanpak waarbij leerdoelen, leerstrategieën, feedback en beoordeling tijdens de basisschoolperiode in een toenemende mate door de leerling wordt bepaald. Dit onder begeleiding en sturing van een leerkracht (Van Hout-Wolters, Simons, & Volet, 2000).

Hendriksen, onderwijskundige, pedagoog en Daltonopleider op Stenden Hogeschool te Assen, omschrijft zelfstandig werken in het daltononderwijs als volgt (Hendriksen, 2015, p. 14 uit PowerPoint):

- ❖ *werken aan opdrachten zonder directe begeleiding van juf of meester*
- ❖ *op eigen niveau*
- ❖ *niet allemaal dezelfde taak*
- ❖ *leerstof hoeft geen link te hebben met de gegeven instructie*
- ❖ *werk kan over dagen verspreid worden*
- ❖ *niet een voor ieder gelijkgestelde tijd om eraan te werken*

Zelfstandig werken is volgens Klammer-Hoogma wat anders dan 'alleen werken'. Zelfstandig werken betekent dat een kind voor een langere tijd kan werken zonder directe begeleiding van een leerkracht. Dat kan ook in samenwerken met meerdere leerlingen. In *Klassenmanagement* (2012) wordt met het bredere principe van zelfstandig werken bedoeld: "*Zelfstandig werken, vanuit innerlijke motivatie werk kiezen, waarbij zelfsturing (in tegenstelling tot leerkrachtgestuurd onderwijs) aan de orde is*" (p. 101).

Over jonge kinderen en hun zelfstandigheid wordt weinig in de literatuur beschreven. Zelfstandigheid en zelfstandig werken wordt veelal beschreven over het oudere kind.

2. Wat is de visie op de kernwaarde 'zelfstandigheid' vanuit de theorie van Dalton?

Het antwoord op deze vraag is uitgebreid beschreven in het *Theoretisch kader*, pagina 10. Hieronder worden de belangrijkste punten beschreven.

Dit is de omschrijving van de kernwaarde zelfstandigheid die de Nederlandse Dalton Vereniging (NDV) op haar site heeft staan (Dalton.nl):

"Experience is the best and indeed the only real teacher"

'Zelfstandig leren en werken op een daltonschool is actief leren en werken. Een leerling wil doelgericht werken aan een taak of opdracht en is in staat om tijdens dit leerproces hulp te zoeken indien noodzakelijk. Deze manier van werken stimuleert het probleemoplossend denken van leerlingen. Om later als volwassene goed te kunnen functioneren moet een leerling leren beoordelen welke beslissingen hij/zij moet nemen en wat de gevolgen daarvan zijn. De keuzevrijheid dwingt een leerling tot het nemen van zelfstandige beslissingen die voor hem effectief en verantwoord zijn.'

Er wordt naar gestreefd om kinderen onafhankelijk, redzaam en zelfwerkzaam te laten worden en om hen daarbij verantwoordelijkheid voor zichzelf en het eigen werk en leerresultaten te laten dragen.

Berends en Wolthuis (2014) vinden het vanwege die situationele bepaaldheid van zelfstandigheid het volgende: "*Het is gewenst in teamverband in kaart te brengen wat zelfstandigheid van leerlingen in verschillende groepen vraagt en om zo de eerder verworven vaardigheden voor zelfstandig werken uit de groepen 1 en 2 niet 'uit te laten doven', maar te onderhouden en nieuw gevraagde werkwijzen uit de volgende groep systematisch te trainen*" (p. 122).

3. Wat is de visie op de kernwaarde 'zelfstandigheid' van basisschool X?

Het antwoord op deze vraag is uitgebreid beschreven in het *Theoretisch kader*, pagina 11 en 12. Hieronder worden de belangrijkste punten beschreven.

“Zelfstandige mensen. Het daltononderwijs wil kinderen vormen tot volwassenen die zelfstandig kunnen denken en handelen. Daarvoor is nodig dat kinderen en jongeren leren hoe je informatie vergaart, hoe je zaken op waarde kunt schatten en hoe je keuzes maakt. Daarin zal ieder mens verschillen, en daar houdt het daltononderwijs rekening mee” (schoolgids 2015-2016 van basisschool X).

Hoe de school in de verschillende bouwen, waaronder de onderbouw, werkt aan de kernwaarde zelfstandigheid, hebben zij beschreven in een Daltondocument. Hierin wordt onder andere het werken met het planbord en de uitgestelde aandacht beschreven.

4. Welke materialen zijn er ontwikkeld die ingezet kunnen worden om de zelfstandigheid van jonge kinderen te vergroten?

Concrete materialen voor zelfstandigheidvergroting bij jonge kinderen worden in de literatuur niet veel beschreven. De materialen die wel gevonden zijn in de literatuur staan hieronder opgesomd. De beschrijving van elk materiaal is te vinden in het *Theoretisch kader*, pagina 14 t/m 16.

- ❖ Het takenbord/planbord
- ❖ Verkeerslicht
- ❖ Dalton-blokje
- ❖ Geluidsklokje
- ❖ Twee klokken

5. Welke middelen voor het vergroten van zelfstandigheid bij kinderen zijn aanwezig in de groepen 1, 2 en 3 op basisschool X?

In dit onderzoek is er een inventarisatielijst gemaakt met een beschrijving van materialen die al op de school aanwezig zijn voor het vergroten van de zelfstandigheid bij kinderen in groep 1 t/m 3. Deze inventarisatielijst is opgenomen in de bijlagen (bijlage 3). Hieronder is een opsomming gemaakt van de desbetreffende materialen die aanwezig zijn op basisschool X:

- ❖ Taken/planbord met:
 - Dagen van de week in kleuren
 - Naamkaartjes waarachter kinderen hun magneetje per taak plaatsen
 - Dagritmekaartjes van PomPom
 - Keuzebord met kaartjes waarop activiteiten staan
 - Verkeerslicht kaartje
- ❖ Verkeerslicht
- ❖ Wel/niet thuis kaartje
- ❖ Samen/alleen werken kaartje
- ❖ Methode Onderbouwd met zelfcorrigerend systeem
- ❖ Plasketting/plaskaartje
- ❖ Kast met bakken voor 4 taken
- ❖ Spellenkasten aangegeven met stickers passend bij de ontwikkelingsgebieden (taal, rekenen en motorisch), ook de spellen zelf zijn voorzien van stickers.
- ❖ Naamkaartjes die gebruikt worden tijdens zelfstandig werken voor het stellen van vragen aan de leerkracht (wordt gebruikt in één groep 1/2)
- ❖ Timetimer/ kookwekker
- ❖ Dagritmekaarten
- ❖ Taken per vak beschreven op het bord
- ❖ Inlevertafel
- ❖ Aftekenlijstje voor het lezen (kinderen kiezen zelf een leesactiviteit)
- ❖ Kleurenklok met tijdsaanduiding

6. (Hoe) worden deze materialen ingezet in groep 1, 2 en 3?

Door middel van een enquête zijn er over vier materialen vragen gesteld aan de leerkrachten van groep 1, 2 en 3. Het betreft het verkeerslicht, het taken/planbord en takenbrief, het wel/niet thuis kaartje en het alleen/samen werken kaartje. Per materiaal wordt antwoord gegeven op de deelvraag.

Verkeerslicht

Alle leerkrachten geven hetzelfde doel aan bij dit materiaal, namelijk: het geeft het gewenste volume van stem van de kinderen aan. Bij rood zijn de kinderen stil, bij oranje mogen zij fluisteren en bij groen mogen kinderen hun gewone praatstem gebruiken. De kinderen weten bij het zien van de kleur van het verkeerslicht wat hun gedrag met betrekking tot het volume van de stem hoort te zijn. In de resultaten is te zien dat dit materiaal ook eens in de maand of in het jaar gebruikt wordt. Dit heeft te maken met het feit dat de leerkrachten uit groep 3 dit materiaal niet gebruiken maar wel een antwoord moesten invullen bij de enquête. De leerkrachten uit groep 1/2 gebruiken het verkeerslicht elke dag, de één geeft aan zeven keer, de anderen één keer per dag. De meeste respondenten gaven aan het verkeerslicht te gebruiken tijdens de werkmomenten aan tafel (vijf leerkrachten), bij de keuzewerk/kiesactiviteiten en bij momenten van een kleine kring (elk door vier leerkrachten gekozen). Drie leerkrachten gebruiken het verkeerslicht tijdens speelmomenten. Geen enkele leerkracht gebruikt het verkeerslicht tijdens activiteiten met betrekking tot kunstzinnige vorming: drama, muziek of beeldende vorming.

Opvallend was dat de vier groepen 1/2 het verkeerslicht gebruiken, maar deze niet meer terug te zien is in groep 3. Niet alle groepen 1/2 zetten het verkeerslicht consequent in. Sommige leerkrachten geven aan dat de kinderen wel weten wat hun stemvolume mag zijn tijdens het werken en spelen. Zij zien dit bijvoorbeeld aan de leerkracht die met een ander groepje in de kleine kring aan het werk is.

Alle leerkrachten die het verkeerslicht gebruiken vinden dat dit materiaal de zelfstandigheid van jonge kinderen vergoot. Zij vinden dat kinderen elkaar uiteindelijk op hun verantwoordelijkheden gaan wijzen, kinderen in overleg moeten gaan met anderen om hun vraag op te lossen, kinderen door het rode verkeerslicht zelf even moeten uitzoeken hoe ze iets kunnen oplossen omdat ze niet mogen praten en omdat ze weten wat er van hun verwacht wordt. Ook vinden alle leerkrachten van groep 1/2 dat het verkeerslicht passend is bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van het kind. Dit komt voornamelijk doordat het materiaal duidelijk en concreet is vormgegeven. Hierdoor is het voor het jonge kind begrijpelijk wat er van hen verwacht wordt.

Het doel van deze vraag was eigenlijk dat leerkrachten gingen nadenken of het past bij kinderen van vier t/m zes jaar om een periode helemaal stil te moeten zijn of een periode alleen maar te mogen fluisteren. Deze opvatting is niet naar voren gekomen blijkt uit de antwoorden van de leerkrachten.

Taken/planbord en/of takenbrief

Het doel van dit materiaal wordt door de leerkrachten verschillend omschreven. De leerkrachten geven aan dat kinderen door het planbord verantwoordelijk zijn voor hun eigen werk en keuzes, ook geven leerkrachten aan dat het gebruikt wordt voor de registratie van leerkrachten, een ander geeft aan dat dit is voor de registratie voor kinderen. Kinderen bepalen door middel van het planbord zelf wanneer zij een taak maken en ze zien duidelijk wat hun taak is en wie daar ook mee bezig gaat.

Hoe het planbord gebruikt wordt verschillen de groepen 1/2 met groep 3. In groep 1/2 plannen de kinderen de taken zelf in en registreren zij het wanneer de taak af is door een magneetje behorend bij de taak, onder hun foto te plaatsen. Daarnaast mogen zij hun naam magneet bij een foto plaatsen om aan te geven dat zij daarmee gaan spelen. In groep 3 werkt dit laatste precies zo, maar plannen zij zelf geen taken in op verschillende dagen. Dit planbord werkt per dag. De kinderen plaatsen alleen een magneetje (behorend bij een dagtaak) wanneer deze taak af is. Elke dag beginnen ze in groep 3 met een leeg bord, die aan het einde van de dag vol hoort te zijn. Halverwege groep 3 komt er een taakbrief waarop kinderen in groep 3 al wel oefenen met het inplannen van hun taken.

Conclusie hieruit is dat de kinderen in groep 1/2 leren om taken over één week in te plannen, maar dit in begin groep 3 weggelaten wordt. In groep 3 zijn kinderen voornamelijk bezig met het registreren als hun taak af is. Terwijl de kinderen in groep 1/2 deze handeling ook al hebben geoefend. Je zou kunnen stellen dat ze in groep 3 weer een stapje terug nemen wat betreft het inplannen van weektaken. De reden hiervan kan goed onderbouwd zijn, het is mogelijk dat weektaken in groep 3 niet gemakkelijk in te plannen zijn, omdat er in groep 3 veel klassikaal gewerkt moet worden aan vakken zoals schrijven, rekenen, lezen en taal. Kinderen in groep 3 hebben hierin een sturende rol nodig van de leerkracht. Het is wel iets waarover het team kan nadenken, 'waarom hebben zij deze keuzes gemaakt?'

De meeste leerkrachten gebruiken het planbord elke dag, een enkeling gebruikt het planbord eens in week. De meeste leerkrachten (zes leerkrachten kozen deze antwoorden) gebruiken het planbord tijdens werkmomenten aan tafel en keuzewerk/kiesactiviteiten. Daarna wordt speelmomenten het vaakst gekozen (door drie leerkrachten). Ook een aantal leerkrachten kiest ervoor om het planbord te gebruiken tijdens de ochtendkring, activiteiten kunstzinnige vorming en kleine kring activiteiten. Geen van allen gebruikt het planbord tijdens pauze of eetmomenten.

Vijf van de zeven respondenten vinden dat het planbord of takenbrief de zelfstandigheid van de kinderen vergroot. Één leerkracht geeft daarbij wel aan dat dit materiaal voor de kleintjes soms wat lastig kan zijn. In groep 3 vergeten kinderen het gebruik van het takenbord wel eens en een leerkracht vindt dat dit materiaal (de takenbrief) alleen gebruikt wordt ter voorbereiding naar groep 4. Deze leerkracht geeft aan dat het werken met magneetjes prima gaat in groep 3.

Ten slotte vinden vijf van de zeven leerkrachten dat het planbord en/of takenbrief passend is bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van de kinderen. Eén leerkracht geeft hierover geen antwoord en een andere leerkracht vindt dit materiaal niet passend omdat het steeds veel tijd kost om het uit te leggen en te controleren. De leerkrachten die het wel passend vinden, geven aan dat dit komt doordat het duidelijk is door de foto's, ze hun eigen naam herkennen en alles zelf reguleren. Maar ook dat het inplannen opgebouwd wordt, er veel geïnvesteerd moet worden in het aanleren hiervan, maar dat je er lang profijt van hebt.

Kaartje samen/alleen werken

Het doel van dit materiaal is door de meeste leerkrachten hetzelfde beantwoordt, namelijk: het voor kinderen visueel en inzichtelijk maken of zij alleen of samen mogen werken. In de antwoorden is nog een verschil te vinden, een leerkracht benoemt het anders: of de kinderen zelfstandig dingen mogen oplossen of hulp aan elkaar mogen vragen. Dit is een ander doel. Als het kaartje op 'samen' staat zou dat voor deze kinderen betekenen dat zij iemand uit de klas om hulp mogen vragen. Bij het doel dat als eerst beschreven is betekent het kaartje 'samen', dat kinderen samen mogen werken met anderen. Samenwerken is namelijk niet alleen maar iemand om hulp vragen, maar echt samen aan een opdracht werken. Hierin is dus een klein verschil te merken. Betekent het volgens alle leerkrachten dan namelijk ook dat als het kaartje op 'alleen' staat, kinderen ook geen hulpvraag mogen stellen aan anderen in de klas, maar echt alles alleen moeten oplossen? Of betekent dit kaartje gewoon dat de kinderen zelf met een taak bezig zijn en niet samen de taak verwerken? Dit is een discussiepunt waarover de leerkrachten met elkaar in gesprek zouden kunnen gaan.

Voor het reguleren van hulpvragen van kinderen zou je namelijk (in groep 3) de hand van vijf kunnen inzetten, daarbij is het doel duidelijk: het gaat erom welke stappen je neemt als je iets niet snapt en daarbij begin je altijd eerst bij jezelf, voordat je een ander om raad gaat plegen.

Ik vraag mij af of dit materiaal ook daadwerkelijk nodig is in groep 1/2. In deze groepen spelen kinderen nog veel samen, dit is goed voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Als kinderen alleen ergens aan moeten werken, kun je dat dit kind ook mondeling duidelijk maken en hem/haar een rustig plekje geven om zelfstandig te werken. Kinderen uit groep 1/2 snappen dit prima en weten op een gegeven moment wel hoe dit werkt. Daarnaast kunnen de leerkrachten uit de onderbouw zich

afvragen wanneer dit kaartje weinig tot niet gebruikt wordt, welke meerwaarde het dan voor de groep heeft.

Het gebruik van dit materiaal beschrijven de leerkrachten verschillend. Uit de antwoorden merk ik verwarring over het uiteindelijke doel van dit materiaal. Er wordt aangegeven dat dit kaartje wordt opgehangen zodat de kinderen weten of ze alleen of samen mogen werken. Maar andere leerkrachten geven daarbij aan dat de kinderen door het kaartje 'alleen' weten dat ze stil of heel zacht moeten werken. Was dit niet de handeling die hoort bij het verkeerslicht? Uit de enquête is te zien dat twee leerkrachten uit groep 3 deze extra handeling erbij verwoorden. Dit zou kunnen omdat er in groep 3 niet gewerkt wordt met het verkeerslicht, dus ook niet kunnen refereren aan de handelingen van het verkeerslicht. Maar ook leerkrachten uit groep 1/2 gebruiken de verwoording dat kinderen bij dit materiaal ook gewezen worden op de volume van hun stem. Dus bij het kaartje 'alleen' verstaan de leerkrachten ook dat kinderen stil werken en/of spelen.

De meeste leerkrachten (63%) gebruikt dit kaartje elke dag, 25% gebruikt dit kaartje eens in de week en 13% gebruikt dit kaartje eens in het jaar. De toelichtingen die daarbij zijn gegeven: leerkrachten vergeten dit kaartje vaak, kinderen mogen over het algemeen altijd samen werken, het kaartje wordt daardoor nauwelijks gebruikt. Ook wordt aangegeven dat de kinderen zonder het gebruik van dit kaartje kunnen werken omdat ze weten wat er gebeurt tijdens het inzetten van een kleine kring.

Het kaartje wordt het meest ingezet tijdens werkmomenten aan tafel (gekozen door zeven leerkrachten), hierna tijdens kleine kringactiviteiten (zes leerkrachten), bij keuzewerk/kiesactiviteiten (vijf leerkrachten), vervolgens kiezen nog vier leerkrachten voor speelmomenten. Dit kaartje wordt door geen enkele leerkracht ingezet tijdens de ochtendkring, activiteiten voor kunstzinnige vorming en pauze of eetmomenten. De leerkrachten van groep 3 geven aan dat zij dit kaartje gebruiken tijdens het maken van toetsen of bij het stillezen.

Zes van de acht leerkrachten vindt dat dit materiaal de zelfstandigheid van jonge kinderen vergroot, omdat kinderen door dit kaartje zelf naar oplossingen moeten zoeken of moeten nadenken over een volgende stap, de kinderen het zelf kunnen zien, het zichtbaar en duidelijk is, het primair reageren gestructureerd wordt en het sturend werkt, kinderen weten waar ze aan toe zijn en wat er van hun verwacht wordt. Twee leerkrachten geven aan dat dit de zelfstandigheid van de kinderen niet vergroot omdat zij het kaartje zelf te weinig gebruiken en omdat kleuters vaak heel goed weten welke afspraken er in een groep gelden.

Zes van de acht leerkrachten vindt dit materiaal passend bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van de kinderen omdat, het plaatje en de kleur tastbaar is, het visueel is en aansluit bij PomPom, het voor de kinderen duidelijk is, het geen vragen oproept, de kinderen van groep 3 al goed zelfstandig en in groepjes kunnen werken. Tegenargumenten zijn: de kleuters werken meestal samen in de haar groep, dus het kaartje is niet nodig, een andere leerkracht geeft aan dat het kaartje wel passend is maar niet echt nodig, ze werken hiermee vanwege de doorgaande lijn binnen de school. Een andere leerkracht geeft nog aan dat zij het wel passend vindt, maar met mate, het moet de spontaniteit niet belemmeren op deze leeftijd, het moet kindafhankelijk ingezet worden.

De vraag die hieruit naar boven komt en misschien belangrijk is om door het team besproken te worden luidt: 'Moet het materiaal ingezet worden bij de jonge kinderen alleen omdat het moet aansluiten bij de doorgaande lijn in de school?' 'Mag je niet pas vanaf groep 3 of later nog, beginnen met het inzetten van bepaalde materialen die helpen bij zelfstandigheidvergroting?'

Kaartje wel/niet thuis leerkracht

Veel leerkrachten hebben via de enquête niet duidelijk het doel van dit materiaal beschreven. Zij geven meer aan wat de betekenis van dit kaartje is: kinderen weten of zij de leerkracht wel of niet mogen storen of vragen mogen stellen. Een aantal leerkrachten omschrijven wel het doel van dit materiaal: kinderen weten dat de juf er niet altijd is en zij zelf een oplossing moeten vinden wanneer zij een vraag

hebben, kinderen stimuleren om zelfstandig na te denken, voordat ze iets vragen, zelfstandigheid bevorderen en uitgestelde aandacht.

Leerkrachten geven aan dat zij dit kaartje gebruiken wanneer zij bijvoorbeeld aan de slag gaan met een groepje kinderen. Ze hangen het kaartje dan op 'niet thuis'. De kinderen weten hierdoor dat zij de leerkracht niet mogen storen en een andere oplossing voor hun probleem moeten zoeken. Alle respondenten geven aan dit kaartje elke dag te gebruiken. Maar bij de toelichtingen geeft één leerkracht aan dat zij dit kaartje niet vaak gebruikt omdat zij in de groep met naamkaartjes werkt. Groep 2 krijgt tijdens het werken aan taken e.d. hun naamkaartje op tafel, deze ligt op de kop. Hebben de kinderen een vraag, dan draaien ze het naamkaartje om. Hierdoor kan de leerkracht zien welk kind hulp nodig heeft, en komt langs. Het kind stoort hierdoor de leerkracht niet, wanneer het niet past. De leerkracht bepaald zelf het moment van langskomen. Deze leerkracht geeft aan dat zij dit kaartje in de groep hebben vanwege de doorgaande lijn.

Alle leerkrachten geven aan dat zij dit kaartje gebruiken tijdens werkmomenten aan tafel, zeven van de acht leerkrachten geeft aan dit kaartje ook te gebruiken tijdens de kleine kringactiviteiten, 5 leerkrachten gebruikt het tijdens keuzewerk/kiesactiviteiten, drie leerkrachten gebruikt het tijdens speelmomenten, één leerkracht zet het in tijdens pauze/eetmomenten en één leerkracht gebruikt het tijdens activiteiten kunstzinnige vorming. In de toelichtingen geeft een leerkracht aan het kaartje ook te gebruiken tijdens individuele toetsing.

Alle leerkrachten vinden dat dit materiaal de zelfstandigheid van de kinderen vergroot omdat de kinderen leren zelf naar een oplossing te zoeken, leren omgaan met uitgestelde aandacht, omdat het kaartje duidelijk en zichtbaar is, leerlingen goed zelfstandig zonder hulp van de leerkracht kunnen werken, kinderen gedwongen worden om eerst zelf na te denken, of naar een ander kind kunnen gaan en de leerkracht zich beter kan richten op een klein groepje kinderen.

Alle leerkrachten vinden dat dit materiaal passend is bij de leeftijd en ontwikkeling van het kind. Daarbij geven zij wel enige kanttekeningen zoals: zolang kinderen niet al te lang zonder begeleiding hoeven en je het niet te veel moet gebruiken. De leeftijd van het kind en het individu op zich moet je altijd in de gaten houden. Enthousiasme moet niet de kop ingedrukt worden. Wanneer er aller jongste kleuters in de klas bijkomen, met je je soepel opstellen. Andere leerkrachten vinden dat kinderen op deze leeftijd vaak alles nu meteen willen en zij met dit kaartje leren te wachten op hun beurt, ze zo zelfstandiger worden, het prima zonder uitleg gaat, het kaartje duidelijk en visueel is en het aansluit bij de leerlingen.

Missen de ondervraagde leerkrachten nog andere middelen in de klas om de zelfstandigheid van jonge kinderen te vergroten?

Antwoorden van de leerkrachten zijn hierop verschillend. Een aantal leerkrachten missen het volgende: meerdere zelfcorrigerende materialen, zodat kinderen elkaar makkelijk kunnen controleren en helpen (groep 1/2). Een poster met bijvoorbeeld vormen van samenwerken (groep 1/2), meer materialen voor in de keuzekast (groep 3). Vijf van de acht leerkrachten geeft aan geen andere middelen nodig te hebben om de zelfstandigheid van jonge kinderen te vergroten. Een leerkracht geeft aan dat het digibord leuke tools biedt om dit te bevorderen.

Conclusie

Zijn de verwachtingen, zoals geformuleerd in de probleemstelling, uitgekomen?

Uit de enquêtes is gekomen dat vrijwel alle leerkrachten de aanwezige materialen voor zelfstandigheidvergroting op dezelfde manier inzetten. Sommige leerkrachten zetten de materialen alleen minder consequent of niet in, daar hebben zij hun redenen voor. Bijvoorbeeld: kinderen weten welk gewenst gedrag van hen verwacht wordt in bepaalde situaties, het is niet nodig maar wordt alleen gebruikt vanwege de doorgaande lijn in de school. Doordat leerkrachten dit zelf aangeven, lijkt het verstandig om hierover in gesprek te gaan als team. 'Welke beweegredenen zijn er om deze

materialen in te zetten in de groep?’ ‘Wat zou er gebeuren als de materialen niet in de groep ingezet worden, wat voor gevolgen heeft dit voor de zelfstandigheidvergroting van de kinderen?’

Er is gebleken dat groep 1/2 het verkeerslicht in de klas gebruikt, maar dit materiaal niet meer in groep 3 voorkomt. In het verwachte antwoordt op de onderzoek is gesteld dat er een doorgaande lijn moet zijn, zoals Berends en Wolthuizen (2014) aangeven is het belangrijk dat eerder verworven vaardigheden niet uitdoven in vervolggroepen. Kinderen in groep 1/2 maken kennis met het inplannen van taken in een week, maar deze vaardigheden worden in het eerste half jaar van groep 3 niet gebruikt.

Reikwijdte van het onderzoek

Door de lengte van het onderzoek zijn de resultaten minder valide. Het onderzoek was van korte duur, hierdoor hebben er bepaalde onderzoeksactiviteiten niet plaats vinden zoals, observaties, vergelijking met andere scholen en de gehele school in het onderzoek betrekken. Als er meer tijd was geweest voor het onderzoek, hadden er meer resultaten binnen gehaald kunnen worden, waardoor de uitkomsten meer betrouwbaar zouden zijn geweest.

Aanbevelingen

Door het team een aantal samen gekozen materialen op dezelfde manier in de klas in te zetten, is er een begin voor het ontwikkelen van een doorgaande lijn. De materialen die ingezet worden moeten aansluiten bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van de kinderen. Dat betekent dat niet alle materialen voor zelfstandigheidvergroting al vanaf groep 1 ingezet hoeven te worden.

De materialen die in groep 1 en 2 geïntroduceerd worden, worden op dezelfde manier ingezet in de groep erna, groep 3. Voor de leerlingen is het gebruik van de materialen hetzelfde of wordt verder uitgebreid, maar de betekenis en het doel blijven gelijk (voorbeeld: verkeerslicht heeft als doel, het geluid in de klas bepalen en niet een ander doel zoals bijvoorbeeld de bereikbaarheid van de leerkracht).

Berends en Wolthuis (2014) vinden het vanwege situationele bepaaldheid het volgende: *“Het is gewenst in teamverband in kaart brengen wat zelfstandigheid van leerlingen in verschillende groepen vraagt en om zo de eerder verworven vaardigheden voor zelfstandig werken uit de groepen 1 en 2 niet ‘uit te laten doven’, maar te onderhouden en nieuw gevraagde werkwijzen uit de volgende groep systematisch te trainen”* (p. 122).

“De leraar in het primaire daltononderwijs moet situaties creëren waarbij leerlingen leren omgaan met uitgestelde aandacht. Er wordt gewerkt met een teken van zelfstandig werken. De leraar hanteert planmatig de principes van het zelfstandig werken en leert leerlingen zelfverantwoordelijkheid te dragen” (Hendriksen, 2015, PowerPoint p. 18).

Andere concrete aanbevelingen:

- ❖ In groep 3 gebruik maken van het verkeerslicht. De handelingen die bij de drie kleuren horen, zijn beter toepasbaar in deze groep omdat de kinderen ouder zijn en meer werken aan taken aan tafel.
- ❖ In groep 3 gebruik maken van ‘de hand van vijf’. Dit heb ik in een ander leerjaar uitgeprobeerd in groep 3. Het werkt goed voor hen, omdat het duidelijke punten zijn. Hierdoor worden kinderen zelfstandiger en zullen minder afhankelijk zijn van de leerkracht. De leerkracht krijgt hierdoor meer tijd en ruimte om andere kinderen te helpen die in een aanpak 3 werken.
- ❖ Als materialen zoals het alleen/samen werken kaartje niet in de klas wordt gebruikt, deze uit de klas halen, het heeft dan geen meerwaarde meer. Hier moeten de leerkrachten van groep 1, 2 en 3 samen over in gesprek gaan. ‘Waarom willen we deze materialen wel of niet inzetten?’

- ❖ In gesprek te gaan als team. 'Welke beweegredenen zijn er om deze materialen in te zetten in de groep?' 'Wat zou er gebeuren als de materialen niet in de groep ingezet worden, wat voor gevolgen heeft dit voor de zelfstandigheidvergroting van de kinderen?'

Discussie

Vragen die na het uitvoeren van het onderzoek naar voren zijn gekomen

'Waarom wordt het 'verkeerslicht' wel gebruikt in groep 1/2 en niet meer in groep 3?' Berends en Wolthuizen (2014) geven aan is het belangrijk dat eerder verworven vaardigheden niet uitdoven in vervolggroepen. 'En wordt het verkeerslicht wel weer ingezet in de groepen 4 t/m 8 of wordt hier gebruik gemaakt van de 'geluidsmeter'? Het team kan nadenken over deze gemaakte keuzes. 'Past het verkeerslicht wel bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van kinderen met de leeftijd van vier en vijf jaar?' 'Moeten kinderen van deze leeftijd al een periode stil werken, of past dit eigenlijk nog niet bij kleuters?'

Kinderen in groep 1/2 leren om taken over één week in te plannen, maar dit in begin groep 3 weggelaten wordt. In groep 3 zijn kinderen voornamelijk bezig met het registreren als hun taak af is. Terwijl de kinderen in groep 1/2 deze handeling ook al hebben geoefend. Je zou kunnen stellen dat ze in groep 3 weer een stapje terug nemen wat betreft het inplannen van weektaken. De reden hiervan kan goed onderbouwd zijn, het is mogelijk dat weektaken in groep 3 niet gemakkelijk in te plannen zijn, omdat er in groep 3 veel klassikaal gewerkt moet worden aan vakken zoals schrijven, rekenen, lezen en taal. Kinderen in groep 3 hebben hierin een sturende rol nodig van de leerkracht. Het is wel iets waarover het team kan nadenken, 'waarom hebben zij deze keuzes gemaakt?'

'Betekent het volgens alle leerkrachten dat als het kaartje op 'alleen' staat, kinderen ook geen hulpvraag mogen stellen aan anderen in de klas, maar echt alles alleen moeten oplossen?' 'Of betekent dit kaartje gewoon dat de kinderen zelf met een taak bezig zijn en niet samen de taak verwerken?' Dit is een discussiepunt waarover de leerkrachten met elkaar in gesprek zouden kunnen gaan.

'Moet het materiaal ingezet worden bij de jonge kinderen alleen omdat het moet aansluiten bij de doorgaande lijn in de school?' 'Mag je niet pas vanaf groep 3 of later nog, beginnen met het inzetten van bepaalde materialen die helpen bij zelfstandigheidvergroting?'

Suggesties vervolgonderzoek

Na dit onderzoek lijkt een vervolgonderzoek niet overbodig. Dit onderzoek kan verder uitgevoerd worden in de midden- en bovenbouw zodat er een duidelijk beeld komt van hoe alle groepen de materialen voor zelfstandigheidvergroting wel of niet inzetten. Er kan gekeken worden of er een duidelijke doorgaande lijn is of niet. Na dit onderzoek kunnen er vervolgstappen beslissingen genomen worden met betrekking tot het gebruik van deze materialen.

Eigen mening onderbouwd met argumenten

De inhoud van dit onderzoek heb ik besproken met een aantal docenten aan Stenden Hogeschool. Ik ben samen met hen van mening dat het verkeerslicht niet perse nodig is in groep 1 en 2. Kinderen horen in bijvoorbeeld een huishoek rollenspel te oefenen, dit doen zij door hierbij te communiceren met elkaar, wat overigens erg goed is voor de taal- en denkontwikkeling van kinderen. Daarnaast leren kinderen veel bij op sociaal-emotioneel gebied. Als kinderen tijdens het spelen in deze hoek niet mogen praten omdat het verkeerslicht op rood staat, gaat er volgens mij iets mis. Ik kan mij niet voorstellen dat kinderen meer leren als zij niet mogen praten in deze hoeken. Hoe kunnen kinderen een situatie naspelen als zij er niet bij mogen praten. Als je het vanuit dit perspectief bekijkt vind ik het verkeerslicht niet passend bij de leeftijd en ontwikkeling van kinderen in groep 1 en 2. In groep 3 vindt er haast geen rollenspel meer plaats tijdens de werk en speelmomenten in de klas, in deze groep zou een verkeerslicht wel passend zijn.

8. Samenvatting

In dit hoofdstuk wordt kort beschreven wat de inhoud van dit onderzoeksverslag is.

In dit onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

Op welke manier kan daltonmateriaal de zelfstandigheid van kinderen in groep 1, 2 en 3 op basisschool X vergroten?

Om op deze vraag antwoord te vinden zijn er een aantal deelvragen opgesteld. Door middel van literatuurstudie, een inventarisatielijst van aanwezige materialen op basisschool X en een enquête aan de leerkrachten van de groepen 1, 2 en 3 zijn de antwoorden op de deelvragen en onderzoeksvraag gevonden.

Deelvragen

1. Wat wordt er vanuit de literatuur verstaan onder 'zelfstandigheid'?
Wat zegt de literatuur over het vergroten van zelfstandigheid bij jonge kinderen?
2. Wat is de visie op de kernwaarde 'zelfstandigheid' vanuit de theorie van Dalton?
3. Wat is de visie op de kernwaarde 'zelfstandigheid' van basisschool X?
4. Welke materialen zijn er ontwikkeld die ingezet kunnen worden om de zelfstandigheid van jonge kinderen te vergroten?
5. Welke middelen voor het vergroten van zelfstandigheid bij kinderen zijn aanwezig in de groepen 1, 2 en 3 op basisschool X?
6. (Hoe) worden deze materialen ingezet in groep 1, 2 en 3?

Voor dit onderzoek is een doel geformuleerd: 'Aan het eind van dit onderzoek hebben de leerkrachten van basisschool X een beter beeld gekregen van de wijze waarop zij materiaal (kunnen) inzetten om de zelfstandigheid bij kinderen in groep 1, 2 en 3 te vergroten. Hierdoor zetten alle leerkrachten van de onderbouw deze materialen op dezelfde manier in, zodat er een doorgaande lijn kan ontstaan wat betreft de kernwaarde zelfstandigheid.'

Resultaten en conclusies

Door het team een aantal samen gekozen materialen op dezelfde manier in de klas in te zetten, is er een begin voor het ontwikkelen van een doorgaande lijn. De materialen die ingezet worden moeten aansluiten bij de leeftijd en ontwikkelingsfase van de kinderen. Dat betekent dat niet alle materialen voor zelfstandigheidvergroting al vanaf groep 1 ingezet hoeven te worden.

De materialen die in groep 1 en 2 geïntroduceerd worden, worden op dezelfde manier ingezet in de groep erna, groep 3. Voor de leerlingen is het gebruik van de materialen hetzelfde of wordt verder uitgebreid, maar de betekenis en het doel blijven gelijk (voorbeeld: verkeerslicht heeft als doel, het geluid in de klas bepalen en niet een ander doel zoals bijvoorbeeld de bereikbaarheid van de leerkracht).

Op welke manier kan daltonmateriaal de zelfstandigheid van kinderen in groep 1, 2 en 3 op basisschool X vergroten?

Het materiaal visueel duidelijk te maken voor kinderen. Het materiaal aan te laten sluiten bij de kinderen, bijvoorbeeld door PomPom er visueel bij te betrekken. Het materiaal door middel van zijn afbeelding en kleur tastbaar voor kinderen maken. Door het materiaal op een vaste plek te plaatsen (of op te hangen) weten kinderen waar ze moeten kijken om te checken of ze bijvoorbeeld de leerkracht mogen storen. Door de drie kleuren en de drie mogelijke handelingen wordt het overzichtelijk gemaakt voor kinderen (verkeerslicht). De abstracte vormen en kleuren spreken kinderen aan (verkeerslicht). Het materiaal zichtbaar maken voor kinderen, hierdoor weten ze duidelijk wat er van ze verwacht wordt. Het materiaal duidelijk maken met foto's en naamkaartjes, dit herkennen ze. Hierdoor is het inzichtelijk voor kinderen wat ze kunnen doen en wat niet. De aanwezige materialen consequent in te zetten. Alle leerkrachten moeten bij elk materiaal hetzelfde doel voor ogen hebben en het

materiaal op dezelfde manier inzetten. Groep 3 zou de 'hand van vijf' en het verkeerslicht in kunnen zetten. Berends en Wolthuis (2014) vinden het vanwege die situationele bepaaldheid van zelfstandigheid het volgende: *"Het is gewenst in teamverband in kaart te brengen wat zelfstandigheid van leerlingen in verschillende groepen vraagt en om zo de eerder verworven vaardigheden voor zelfstandig werken uit de groepen 1 en 2 niet 'uit te laten doven', maar te onderhouden en nieuw gevraagde werkwijzen uit de volgende groep systematisch te trainen"* (p. 122). Of te wel: materialen die in groep 1/2 aangeboden worden, ook inzetten in de groep erna, groep 3. Zoals het verkeerslicht en de manier van werken met het inplannen van taken.

Literatuurlijst

- Berends, R. (2003). *Constructivistisch leren en Daltononderwijs*. Verkregen op 23 november, 2015, van http://www.daltondeventer.nl/literatuur/titels/09_Constructivistisch_leren_en_Daltononderwijs.pdf.
- Berends, R. & Wolthuis, H. (2014). *Focus op Dalton*. Deventer: Saxion Dalton University Press.
- Brouwers, H. (2010). *Kiezen voor het jonge kind*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Dekkers, H., & Meijnen, W. (2003). *Onderwijs in de maatschappelijke context*. In Verloop, N., & Lowyck, J. (Red), *Onderwijskunde: een kennisbasis voor professionals* (pp. 15-61). Groningen: Wolters-Noordhoff Uitgevers
- Hooijmaaijers, T., Stokhof, T. & Verhulst, F. (2012). *Ontwikkelingspsychologie voor leerkrachten basisonderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- Hout-Wolters, B. van, Simons, P. R. J., & Volet, S. (2000). *Active learning: self-directed learning and independent work*. In P.R.J. Simons, J. van der Linden, & T. Duffy, (Eds.), *New learning*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Klamer-Hoogma, M. (2012). *Klassenmanagement*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Nederlandse Dalton Vereniging. (2014). *Kernwaarden, zelfstandigheid*. Verkregen op 23 november, 2015, van <http://dalton.nl/daltononderwijs/kernwaarden#zelfstandigheid>
- Oostdam, R., Peetsma, T., & Blok, H. (2007). *Het nieuwe leren in basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd: een verkenningsnotitie voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Amsterdam: SCO Kohnstamm Instituut, Universiteit Amsterdam.
- Simons, R., & Zuylen, J. (1995). *Van zelfstandig werken naar zelfverantwoordelijk leren*. In P.R.J. Simons & J.G.G. Zuylen (Red.), *De didactiek van leren leren* (p. 7-20). Tilburg: MesoConsult.
- Andere bronnen:**
- Hendriksen, R. (2015). PowerPoint presentatie: Opleiding leraar daltononderwijs, bijeenkomst 2. Stenden Hogeschool, Pabo De Eekhorst.
- Basisschool X. (2015-2020). *Daltondocument*.

Bijlage 1

Inventarisatielijst

In deze lijst staan de materialen voor zelfstandigheidvergroting per groep uit de onderbouw beschreven aan de hand van foto's die genomen zijn in het klaslokaal.

De volgorde van groepen:

- V. groep 1/2
- B. groep 1/2
- L. groep 1/2
- M. groep 1/2
- D. groep 3
- D. groep 3

Uit deze inventarisatielijst worden vier materialen gekozen die in elk lokaal aanwezig zijn. Over deze vier materialen worden zes vragen gesteld, in de vorm van een enquête.

Doordat er foto's van de materialen worden gemaakt, kunnen de materialen ook met elkaar vergeleken worden met betrekking tot het uiterlijk. Het kan zijn dat het materiaal er in de ene groep anders uitziet dan in de andere groep.

V. groep 1/2

Taken/planbord met:

- Dagen van de week in kleuren
- Naamkaartjes waarachter kinderen hun magneetje per taak plaatsen
- Dagritmekaartjes van Pompom
- Keuzebord met kaartjes waarop activiteiten staan
- Verkeerslichtkaartjes rechts

← Verkeerslicht Pompom (hangt rechts op het takenbord)

In deze bakken zitten materialen die nodig zijn voor de ingeplande taken die boven het taken/planbord hangen. →

←Verkeerslicht Pompom (hangt rechts op het takenbord)

← Spellenkast aangegeven met gekleurde stickers, corresponderen met de spellen in de kast. De kleuren staan voor de ontwikkelingsgebieden.

← Bovenop kast: Methode Onderbouwd, waarbij kinderen spellen kiezen met een zelfcorrigerend systeem. Kinderen kunnen zelf checken of zij het goed of fout hebben gemaakt.

Plasketting→

B. - groep 1/2

← In deze bakken zitten materialen die nodig zijn voor de ingeplande taken die boven het taken/planbord hangen.

Verkeerslicht kaartjes →

← Spellenkast aangegeven met gekleurde stickers, corresponderen met de spellen in de kast. De kleuren staan voor de ontwikkelingsgebieden.

Taken/planbord met:

- Dagen van de week in kleuren
- Naamkaartjes waarachter kinderen hun magneetje per taak plaatsen
- Dagritmekaartjes van Pompom
- Keuzebord met kaartjes waarop activiteiten staan
- Verkeerslicht kaartje links

L. - groep 1/2

Taken/planbord met:

- Dagen van de week in kleuren
- Naamkaartjes waarachter kinderen hun magneetje per taak plaatsen
- Dagritmekaartjes van Pompom
- Keuzebord met kaartjes waarop activiteiten staan
- Verkeerslicht kaartje links

Verkeerslicht kaartje

← Methode Onderbouwd, waarbij kinderen spellen kiezen met een zelfcorrigerend systeem. Kinderen kunnen zelf checken of zij het goed of fout hebben gemaakt.

Spellenkast aangegeven met gekleurde stickers, corresponderen met de spellen in de kast. De kleuren staan voor de ontwikkelingsgebieden. →

← Materialenkast met rechts bakken waarin materiaal zit de ingeplande taken.

Plasketting →

M. - groep 1/2

Taken/planbord met:

- Dagen van de week in kleuren
- Naamkaartjes waarachter kinderen hun magneetje per taak plaatsen
- Dagritmekaartjes van Pompom
- Keuzebord met kaartjes waarop activiteiten staan
- Verkeerslicht kaartje links

← In deze bakken zitten materialen die nodig zijn voor de ingeplande taken die boven het taken/planbord hangen.

Plasketting →

← Tijdens het werken aan een taak kunnen kinderen hun naamkaartje op de kop leggen als zij een vraag voor de juf hebben. Juf komt dan langs om te helpen.

← Methode Onderbouwd, waarbij kinderen spellen kiezen met een zelfcorrigerend systeem. Kinderen kunnen zelf checken of zij het goed of fout hebben gemaakt.

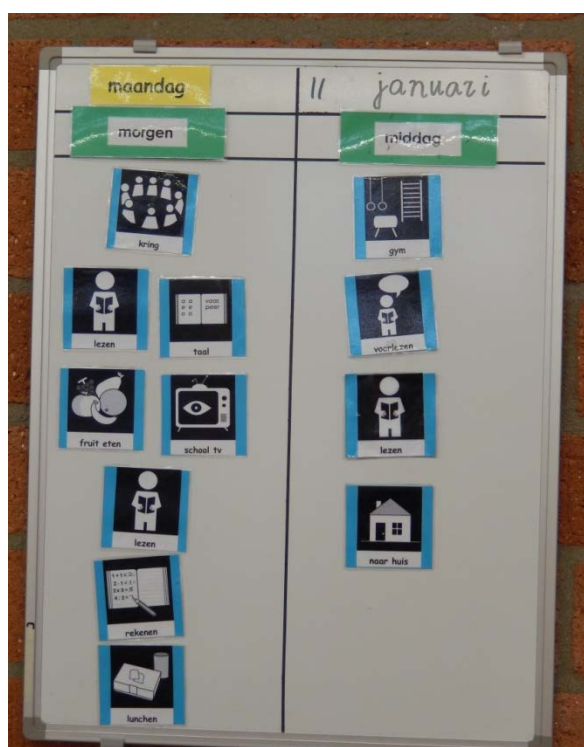

← Timetimer en kookwekker. Kinderen kunnen zelf in de gaten houden hoeveel tijd er over is voordat de activiteit stopt.

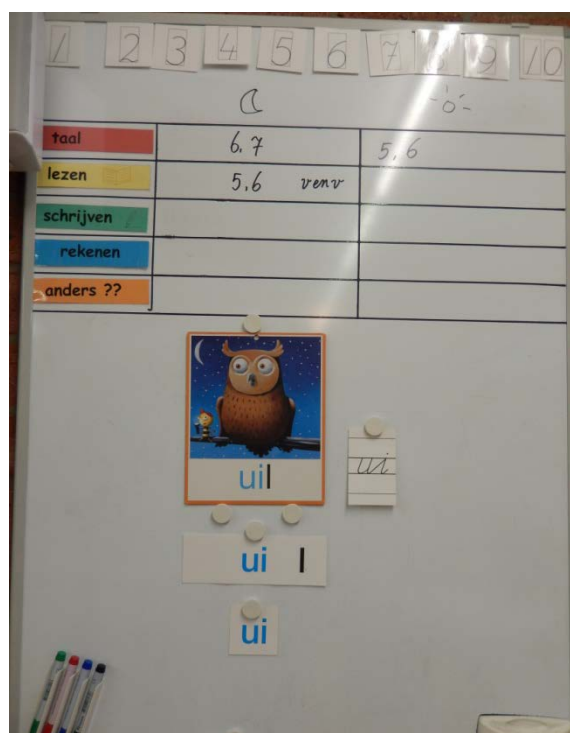

← Spellenkast aangegeven met gekleurde stickers, corresponderen met de spellen in de kast. De kleuren staan voor de ontwikkelingsgebieden.

D. - groep 3

Dagritmekaarten op het bord.

Taken die kinderen moeten uitvoeren staan per vak beschreven op het bord.

Taken/planbord met daarop:

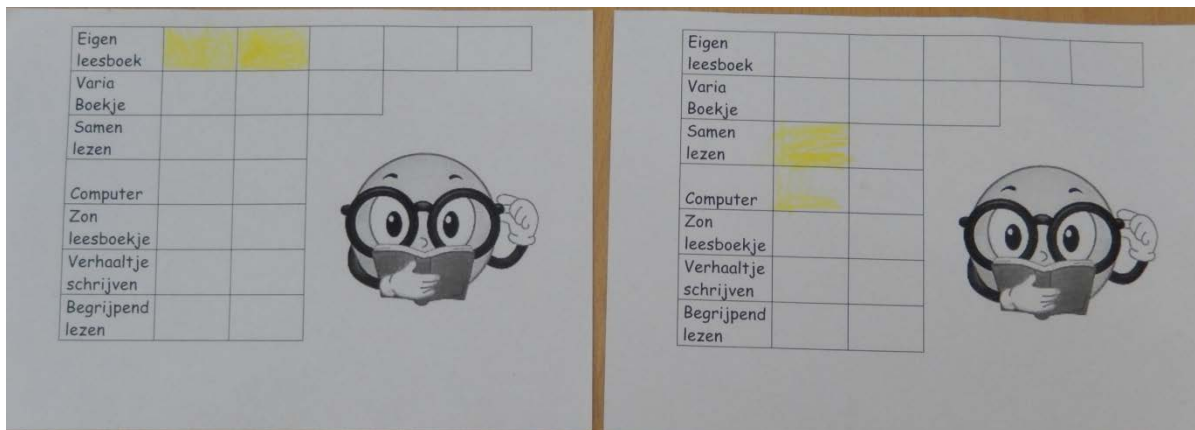
- Namen waarachter de kinderen hun magneetje kunnen zetten als een taak af is.
- Keuzewerk/ spelletjes waarbij kinderen hun naammagneet kunnen plaatsen.

Inlevertafel voor schriften.

← Dagen van de week met kleur aangegeven

Aftekenlijstje voor de leesmomenten. Kinderen mogen tijdens die momenten zelf kiezen welke vorm van lezen zij gaan uitvoeren.

Wc-kaartjes

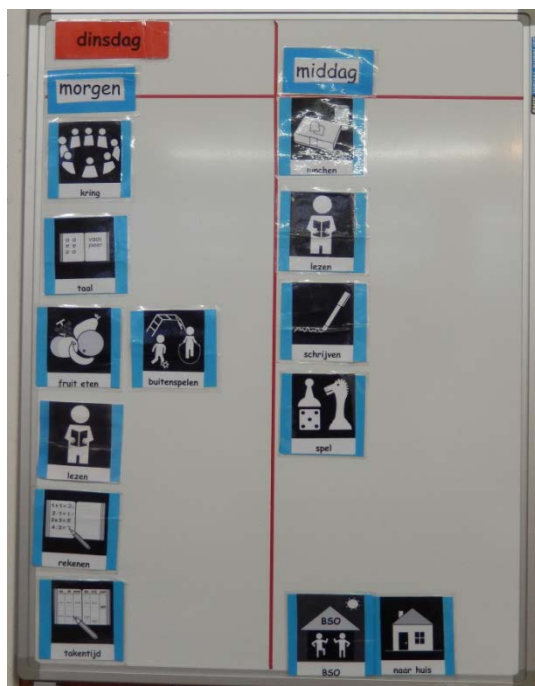

Kleurenklok met tijdsaanduiding.

D. - groep 3

Inlevertafel voor schriften.

Dagritmekaarten op het bord.

Taken die kinderen moeten uitvoeren staan per vak beschreven op het bord.

Wc-kaartjes

Taken/planbord met daarop:

- Namen waarachter de kinderen hun magneetje kunnen zetten als een taak af is.
- Keuzewerk/ spelletjes waarbij kinderen hun naammagneet kunnen plaatsen.